

บทที่ 4

จีนสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (221 ก่อนคริสตกาล – ค.ศ. 1912)

อาณาจักรที่ 1

ประเทศจีนรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกครั้ง หลังจากแตกแยกกันในปลายสมัยราชวงศ์โจว ทั้งนี้จากความสามารถของจักรพรรดิฉิน ฉื่อ ช่งเต้ ผู้นำแห่งอาณาจักรฉิน สามารถปราบปรามอาณาจักรใหญ่น้อยที่แข็งข้อลงได้สำเร็จ สถาปนาราชวงศ์แรกขึ้นปกครองประเทศจีน โดยอาศัยหลักการของสำนักฟาเจียเป็นเครื่องมือในการปกครอง วางรากฐานความเจริญทางวัฒนธรรมต่อมา อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่า ราชวงศ์แรกนี้จะมีอายุได้เพียง 15 ปี แต่ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังคงดำเนินต่อไปแม้จะมีราชวงศ์ใหม่ผลัดกันขึ้นมาทำหน้าที่แทนถึง 7 ราชวงศ์ด้วยกัน ทั้งนี้ไม่นับสมัยที่มีราชวงศ์ปกครองมากกว่าหนึ่งราชวงศ์ จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบสาธารณรัฐในต้นศตวรรษที่ 20

ราชวงศ์ฉิน (221 - 206 ก่อนคริสตกาล)

ในบรรดา รัฐต่าง ๆ ที่มีอำนาจขึ้นมาแข่งกับราชวงศ์โจว รัฐจีนนับว่าได้เปรียบกว่ารัฐอื่น¹ ความได้เปรียบทำให้นโยบายการแผ่ขยายดินแดนมาทางตะวันออกประสบผลสำเร็จ โดยที่สูงสุดในปี 221 ก่อนคริสตกาลก็สามารถปราบปรามรัฐต่าง ๆ รวมทั้งพวกโจวได้สำเร็จสถาปนาตำแหน่งจักรพรรดิขึ้นปกครองประเทศ ทรงพระนามว่า ฉิน ฉื่อ ช่งเต้ หรือจักรพรรดิองค์แรกแห่งอาณาจักรฉิน² ต่อมาอีกเกือบ 20 ปี โดยใช้วิธีตามแนวคำสั่งสอนของฟาเจีย ภายใต้อำนาจปรึกษาของเสนาบดี ลี ลี้อ ผู้ที่เคยออกอุบายจน ฮัน ไผ ลี้อ ต้องไปเสียชีวิตในคุก

ผลงานของพระเจ้า จิน ฉื่อ ซ่งเต้

จักรพรรดิพระองค์นี้ ทรงสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่จักรวรรดิด้วยการนำเอาระบบการปกครองแบบรวมอำนาจเข้าสู่รัฐบาลกลางได้จัดการบริหารจักรวรรดิขึ้นใหม่ด้วยการแบ่งอาณาจักรออกเป็นมณฑล ให้มีทั้งผู้ว่าราชการมณฑลฝ่ายทหาร และฝ่ายพลเรือนเป็นผู้รับผิดชอบต่อรัฐบาลกลาง ในแต่ละมณฑลยังแยกออกเป็นอำเภอ มีนายอำเภอเป็นหัวหน้า และขึ้นตรงต่อมณฑล³ หน้าที่ของผู้ว่าราชการมณฑลฝ่ายพลเรือน นอกเหนือจากดูแลความสงบเรียบร้อย เก็บภาษี ยังมีหน้าที่จัดหาแรงงานเพื่อใช้ในยามสงบและยามสงคราม ส่วนผู้ว่าราชการมณฑลฝ่ายทหาร มีหน้าที่ควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของผู้ว่าราชการมณฑลฝ่ายพลเรือน นอกจากนี้ยังมีข้าหลวงตรวจการคอยดูแลอีกชั้นหนึ่ง ระบบการปกครองแบบใหม่นี้ นำเข้ามาใช้แทนที่ระบบการปกครองแบบเก่า คือ แบบศักดินาที่ใช้กันอยู่ในสมัยโจว ผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งได้แก่บุคคลที่มีความสามารถและถูกส่งออกไปจากเมืองหลวง เป็นตำแหน่งแต่งตั้งมิใช่โดยการสืบสายโลหิต มาตรการเช่นนี้ย่อมจะเป็นที่กระทบกระเทือนต่อบรรดาผู้ที่ต้องสูญเสียผลประโยชน์ และเพื่อเป็นการป้องกันเหตุร้ายที่อาจจะเกิดขึ้น พระองค์ได้ทรงมีรับสั่งให้ขุนนางเหล่านั้นเข้าไปอาศัยอยู่ในเมืองหลวง ในสถานที่เห็นว่าการควบคุมดูแลจะเป็นไปได้ง่าย พร้อมกับลดฐานะทางการเมืองของบุคคลเหล่านั้นลงเป็นบุคคลธรรมดา การกระทำเช่นนี้มีส่วนลดความตึงเครียดลงได้บ้าง

นอกเหนือจากมาตรการข้างต้นในด้านความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทางด้านภาษา เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ประกาศให้ใช้ภาษาเขียนในรูปแบบที่เหมือนกันทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งการประกาศใช้ระบบเงินตราแลกเปลี่ยนอย่างเดียวกัน ทำการสำรวจสัมมนาประชากรเพื่อประโยชน์ในการเก็บภาษี สร้างถนนหนทางให้มีประสิทธิภาพเชื่อมติดต่อระหว่างเมืองหลวงกับเมืองที่สำคัญ ๆ ปล่อยให้ชาวนามีเสรีภาพในการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกมากยิ่งขึ้น โดยการแลกเปลี่ยนกับการเก็บภาษีอย่างหนักของรัฐบาล และที่สำคัญก็คือ การขจัดผู้ที่มีแนวความคิดแตกต่างจากลัทธิฟาเจีย ใน การนี้ สัญลักษณ์ตลอดจนแนวความคิดปรัชญาของลัทธิอื่นถูกกำจัด มีการลงโทษผู้ขัดขืน ตำหรับตำราต่าง ๆ ถูกทำลายลงจนหมดสิ้นคงเหลืออยู่แต่ตำราที่ราชสำนักเป็นเจ้าของ การกระทำเช่นว่าในครั้งนี้นำให้หลักฐานที่มีประโยชน์สูญหายไป แทนที่จะตก

มาถึงในสมัยของเรา เป็นที่น่าเสียดายยิ่งต่อการสูญเสียดังนี้ ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วเราก็คงรู้ถึงความเป็นไปของจีนมากกว่าเท่าที่เป็นอยู่

ในยุคนั้นนอกจากการเสริมสร้างอำนาจให้กับรัฐบาลกลาง ทำการปราบปรามศัตรู ซึ่งได้แก่ พวกเร่ร่อนที่มีความสามารถทางการรบบนหลังม้าเป็นอย่างดี พร้อมกับมีคำสั่งให้สร้างกำแพงเมืองจีนขึ้น โดยปะติดปะต่อกับกำแพงที่มีอยู่ก่อน ทั้งนี้เพื่อป้องกันตนเอง แยกตัวเองจากพวกทางเหนือ มีการสร้างปราสาทราชวังที่มีความใหญ่โตประดับประดาด้วยภาพเขียนที่สวยงาม รวมทั้งสุสานของพระองค์เองด้วย

ความเสื่อมของราชวงศ์ฉิน

การขาดผู้นำที่มีความสามารถอย่างจักรพรรดิฉิน ฉื่อ ช่งเต้ ทำให้ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองให้เป็นไปตามหลักการของพวกฟาเจีย การแย่งอำนาจกันเองระหว่างเสนาบดี⁴ การมุ่งแต่ทำสงครามนอกจากจะนำความเดือดร้อนมาให้แก่ประชาชนทั่วไปแล้วยังก่อให้เกิดภาวะหนักแก่พวกชาวไร่ชาวนา รวมทั้งการเกณฑ์แรงงานมาใช้ทั้งในยามสงครามและยามสงบ มีมาตรการการลงโทษอย่างหนักแก่ผู้กระทำความผิด ถึงแม้จะไม่ชอบธรรมการลงโทษก็ไม่ได้จำเพาะแต่ตัวผู้กระทำความผิดมีผลต่อไปถึงบุคคลในครอบครัวตลอดจนบางครั้งถึงบุคคลใกล้เคียงสิ่งเหล่านี้ไม่เป็นที่พอใจของคนจีนโดยทั่วไป แม้แต่โอรสองค์โตขององค์จักรพรรดิเอง⁵ สภาพความขมขื่นเพิ่มมากขึ้นในสมัยของจักรพรรดิองค์ต่อมา เมื่อประชากรที่เป็นชายถูกบังคับให้ออกไปรับราชการทหารตามชายแดน ผู้ที่ขัดขืนถูกลงโทษอย่างหนัก ผู้ที่หลบหนีได้ก็พากันไปตั้งสมัครพรรคพวกเป็นขบวนการต่อต้านขึ้นมาในปี 209 ก่อนคริสตศักราช 1 ปี จากพระเจ้า ฉิน ฉื่อ ช่งเต้ สิ้นพระชนม์ (210) ชาวนาได้ก่อกบฏขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์จีนถึงแม้ว่าผู้นำ 2 คนแรก⁶ จะถูกฆ่าตาย หลิว ปิง นำกองทัพต่อไป และด้วยความช่วยเหลือของศิษย์ขงจื้อและคนอื่น ๆ ที่ซ่งลัทธิฟาเจียจักรวรรดิฉินก็ตกอยู่ภายใต้กองกำลังปฏิวัติชาวนาของหลิวปิง ในปี 206 ก่อนคริสตศักราช รวมอายุของราชวงศ์นี้ได้ประมาณ 15 ปี ราชวงศ์ฮั่น (206 ก่อนคริสตศักราช - ค.ศ. 220)

ผู้ก่อตั้งได้แก่ หลิวปิง อดีตชาวนาผู้กลายเป็นโจรเพราะไม่อาจทนต่อความกดขี่ในสมัยราชวงศ์ฉิน และไปร่วมมือกับเซียงหยูอดีตขุนนางแห่งรัฐชู ก่อการกบฏ

ที่เรียกว่า “กบฏชาวานา” ขึ้นล้มล้างราชวงศ์จิ้นได้สำเร็จ ต่อมาผู้นำทั้ง 2 ซึ่งความเป็นใหญ่กัน หลิว ปิง เป็นฝ่ายชนะ จึงได้สถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิทรงพระนามว่า ฮั่น เกา สุ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ฮั่น

ราชวงศ์ฮั่นปกครองประเทศจีนได้นานถึง 400 กว่าปี แต่ทั้งนี้โดยระยะเวลาไม่ได้ติดต่อกัน ในระหว่างปี ค.ศ. 9 ก่อนคริสตกาล ถึง ค.ศ. 23 หวาง หมิง⁷ ผู้มีความเลื่อมใสในลัทธิขงจื้อและต้องการสร้างรัฐในอุดมคติตามอย่างคำสั่งสอนของขงจื้อขึ้นมา ก่อการกบฏตั้งราชวงศ์ซิน (Hsin - ซึ่งมีความหมายว่าใหม่) ราชวงศ์ของพระองค์ไม่ยั่งยืน เมื่อสิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. 23 ทุกสิ่งทุกอย่างได้สลายตัวตามไปด้วย ตั้งแต่ราชวงศ์จั้นถึงระบอบการปกครองที่ ฮั่น เกา สุ ได้วางรากฐานไว้ ผู้มาฟื้นฟูอำนาจให้แก่ราชวงศ์ฮั่นคืน ได้แก่ หลิว ชิว ด้วยเหตุนี้เองราชวงศ์ฮั่นจึงอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค ไม่นับสมัยของ หวางหมิง คือ ฮั่นยุคแรก หรือฮั่นตะวันตก (206 ปี ก่อนคริสตกาล - ค.ศ.9) และฮั่นยุคหลังหรือฮั่นตะวันออก (ค.ศ. 25 - 220) ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างดังกล่าวนั้น

ฮั่นยุคแรก (206 ก่อนคริสตกาล - ค.ศ. 9)

การปกครอง

ฮั่น เกา สุ รื้อฟื้นนำเอาระบบศักดินามาใช้อีกทั้งนี้เป็นแต่เพียงเพื่อเอาใจเพื่อนร่วมงานในทางปฏิบัติไม่ได้ให้อำนาจทางการบริหารอย่างแท้จริง รัฐบาลกลางยังคงเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองและส่วนใหญ่ก็เป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวง ที่ฮั่น เกา สุ คิดดูแล้วว่า ถ้าหากไม่ทำเช่นนั้นคงจะต้องใช้เวลาและสิ้นเปลืองแรงงานในการปราบปราม หรือทำให้ยอมรับอำนาจของราชวงศ์ได้ ซึ่งก็เป็นจริงเพราะในปีที่พระองค์สิ้นพระชนม์ ด้วยมาตรการดังกล่าวทำให้ทายาทผู้สืบสันตติวงศ์สามารถเปลี่ยนนโยบายใหม่ ด้วยการส่งกำลังคนออกไปควบคุมขุนนางเหล่านั้น เป็นการลดอำนาจและจำนวนขุนนางศักดินาให้น้อยลง ถึงแม้จะไม่หมดไปโดยสิ้นเชิง แต่ก็ไม่เป็นอันตรายต่อราชวงศ์เหมือนแต่ก่อน

สำหรับกลไกการบริหารงานนั้น ในสมัยฮั่นยังคงใช้รูปแบบการบริหารของจิ้นรูปแบบนี้เหมือนกันในหลักใหญ่ของทุกราชวงศ์ที่ขึ้นมาปกครองจีน คือประกอบด้วย

สถาบันจักรพรรดิ มีกษัตริย์ที่ได้รับการยกย่องว่าได้รับอาณัติมาจากสวรรค์ เป็นประมุขบริหารงานแผ่นดิน โดยมี “รัฐบาลกลาง” ซึ่งประกอบด้วย มุขมนตรี 3 นาย และรัฐมนตรีอีก 9 นาย เป็นผู้ให้คำปรึกษา อนึ่ง รัฐมนตรีมีหน้าที่ควบคุมองค์การบริหารส่วนภูมิภาคซึ่งประกอบด้วย ผู้ว่าราชการมณฑล ผู้ตรวจราชการ นายอำเภอ และข้าราชการชั้นผู้น้อยตามลำดับ

ด้านเศรษฐกิจและสังคม

มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี มีการลดมาตรการการลงโทษจากรุนแรงมาเป็นตามสมควรแก่คดี การเปลี่ยนวิธีการใช้แรงงานโดยบังคับ ทำให้มีผู้หันมาประกอบอาชีพมากขึ้น ทหารซึ่งเคยถูกส่งไปประจำตามชายแดน ถูกส่งกลับบ้านเกิดเมืองนอนของตน สนับสนุนให้มาทำการเพาะปลูกโดยมีผลตอบแทนคือ ผู้ที่ทำการเพาะปลูกจะได้อลดจำนวนการเข้าไปใช้แรงงานให้แก่รัฐบาลจาก 12 เดือน เป็น 6 เดือน ทำให้ชาวไร่ชาวนามีเวลาอยู่ในที่นาของตนพอที่จะปลดปล่อยภาระต่างๆ ที่ครอบครวัเคยทำได้ มีการลดภาษีที่ดินเพื่อเป็นการช่วยเหลืออีกต่อหนึ่ง สนับสนุนให้มีการเพิ่มจำนวนประชากรด้วยการให้สิทธิครอบครัวยุคใหม่ ๆ ไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงานเป็นเวลา 2 ปี ในสมัยอันยุคหลัง ถึงกับออกกฎหมายเกณฑ์ว่าครอบครัวยุคใหม่ที่มีลูกสาวอายุ 15 ปียังไม่แต่งงานจะต้องเสียภาษีเพิ่ม ทำให้ชีวิตทางด้านครอบครัวของประชาชนในสมัยนี้มีความสุขมากขึ้น

ความพยายามของ ฮั่น เกา ลู ได้รับผลสำเร็จสูงสุด ในสมัยจักรพรรดิ หู ตี้ (140 - 87 ก่อนคริสต์กาล) รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์ฮั่น นับได้ว่าเป็นยุคที่เจริญสูงสุดของราชวงศ์ฮั่นทุก ๆ ด้านโดยเฉพาะทางด้านการเมืองการทหาร และด้านเศรษฐกิจ มีการขุดคลองเชื่อมเมืองที่สำคัญ ๆ สู่มืองหลวงเพื่อใช้เป็นเส้นทางขนส่งภาษีเข้าสู่เมืองหลวง บุกเบิกที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก ผูกขาดระบบการค้าบางชนิด เช่น เกลือ และเหล็ก มีการซื้อของราคาถูกมาขายแพง⁹ จากความเจริญทางด้านเศรษฐกิจนี้เอง ทำให้มีการพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้แทนโลหะเป็นครั้งแรก อย่างไรก็ตามก็ถึงแม้ว่าจะเห็นถึงความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจในการพัฒนาประเทศ แต่ผู้ปกครองฮั่นส่วนใหญ่ยังคงรังเกียจพ่อค้าว่าเป็นอาชีพที่ไม่มีเกียรติ ในสมัยหวู่ตี้ ความคิดเช่นนี้หมดไปเพราะต้องการพึ่ง

พ่อค้า โดยมีการขายตำแหน่งทางราชการให้ ฉะนั้นข้าราชการในสมัยของหวู่ตี้ จึงได้มา 2 วิธีด้วยกัน คือได้มาจากการสอบคัดเลือก¹⁰ ซึ่งมีวิธีการอันเต็มไปด้วยพิธีการขั้นตอนโดยยึดเอาหลักคำสั่งสอนของขงจื้อ เป็นแนวทางในสมัยนี้ ลัทธิขงจื้อกลับมามีบทบาทแทนลัทธิฝ่าเจี๋ย รวมทั้งการซื้อขายตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น

ทางด้านการเมือง เพื่อลดอำนาจขุนนางศักดินาที่พระเจ้าฮั่น เกา สูง ให้ไว้และดึงเอาอำนาจปกครองเข้าสู่รัฐบาลกลาง ออกกฎให้มีการแบ่งที่ดิน ให้แก่บรรดาบุตรชายทั้งหมดแทนมรดกตกทอดของที่ดินและอำนาจซึ่งเดิมเคยให้แก่บุตรชายคนโตคนเดียวเมื่อบิดาถึงแก่กรรม

ทางด้านการศึกษา ทำการแผ่ขยายจักรวรรดิออกรอบด้าน ทางด้านเหนือขับไล่พวก เจียง นู สันนิษฐานว่าเป็นบรรพบุรุษของพวกฮั่น ตั้งฐานทัพประจำการคอยกันชาวเกาหลีทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทางทิศตะวันตกได้ชาวเอเชียกลางเป็นพันธมิตรโดยทางการ ทูต ส่วนทางทิศใต้ได้ขยายอิทธิพลมาถึงเวียดนามเหนือ (Annom) ในปัจจุบัน

วรรณกรรม

เมื่อราชวงศ์จิ้น ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อหนังสือทุกเล่มที่ขัดต่อนโยบายทางการเมือง เสื่อมอำนาจลง ความเป็นปฏิปักษ์เช่นนี้ก็พลอยสลายตัวไปด้วย ในสมัยนี้มีผู้ผลิตผลงานทางวรรณกรรมมากขึ้น มีการรื้อฟื้นความทรงจำในอดีตโดยอาศัยหลักฐานต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ ผลก็คือแนวความคิดของนักปราชญ์รุ่นเก่า ๆ ถูกนำมาศึกษากันใหม่ ในบรรดาวรรณกรรมทั้งหมดที่มีชื่อเสียง ได้แก่ผลงานทางด้านการเขียนประวัติศาสตร์ที่มีเทคนิคและวิธีการเด่นกว่าเดิม¹¹ นักประวัติศาสตร์ผู้ได้รับการยกย่องได้แก่ ซื่อมา เชียง (145 - 86 ก่อนคริสต์กาล) ผลงานของเขาก็คือ เจอ ชี (Shih Chi) หรือบันทึกของนักประวัติศาสตร์ หนังสือเล่มนี้มีความยาวถึง 130 บท¹² นับเป็นหนังสือที่มีความหนาขนาดฉบับหนึ่ง

หนังสือทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าอีกเล่มคือ ฮั่น ชู (Han shu) เป็นประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นตอนต้น ซึ่งเป็นผลงานของตระกูลบัน ซึ่งจะได้อีกกล่าวต่อไปในสมัยราชวงศ์ฮั่นยุคปลาย

เกี่ยวกับวิธีการเขียน ได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการบันทึก ไปจากใช้วัตถุ "แข็ง ปลายแหลม" มาเป็นพู่กัน วัสดุที่ใช้เขียนก็เปลี่ยนจากเศษฝุ่นกับน้ำมาเป็นน้ำหมึกแทน ตลอดจนแผ่นไม้ไผ่และกระดูกสัตว์ถูกแทนที่โดยมีการผลิตกระดาษขึ้นมาใช้

ฮั่นยุคหลัง (ก.ศ. 25 - 220)

นโยบายการปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจของหวาง หมั่ง ไม่ได้ได้รับการสนับสนุนจากบรรดาเจ้าของที่ดิน และข้าราชการที่มีพื้นฐานทางอำนาจมาจากบุคคลดังกล่าว นอกจากนี้ยังใช้แผนการปฏิรูปแสวงความมั่งมีให้แก่ตนเองและครอบครัว และในที่สุดหวาง หมั่งเสียชีวิต กวาง วู ผู้สืบเชื้อสายแห่งราชวงศ์ฮั่น ฉวยโอกาสประกาศตั้งตนเป็นกษัตริย์สถาปนาราชวงศ์ฮั่นขึ้นใหม่ พร้อมกับย้ายเมืองหลวงจากซางอันที่ถูกเผาจนกลายเป็นเถ้าถ่านไป โลกยางซึ่งในอดีตเคยเป็นเมืองหลวงเก่าแก่ของราชวงศ์โจว

ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ

จีนเริ่มต้นเฟื่องฟูทางด้านความเจริญอีกวาระหนึ่ง แม้ว่าเกือบตลอดระยะเวลา 100 ปีแรกของราชวงศ์ฮั่นในยุคหลังจะตกอยู่ในยุคแห่งการทำสงคราม ซึ่งเริ่มจากการทำสงครามปราบปรามพวกขุนนางทั้งหลายที่แข็งข้อในสมัยของหวาง หมั่ง ทำสงครามกับทางใต้ และเวียดนามทางเหนือ พวกเจียงนุกลับเข้ามารุกราน มีการทำสงครามกัน ทำลายเส้นทางค้าขายกับตะวันตก ด้วยความสามารถของนายพล ปาน เซา และนโยบายใช้กลุ่มที่ไม่ใช่ชาวจีนประจัญหน้ากันเอง¹³ นอกจากนี้จะได้เอเซียกลางอีกครั้งหนึ่งอาณาเขตของจีนยังแผ่เข้าไปไกลถึงทะเลแคสเปียนจนกระทั่งถึงสมัยที่ราชวงศ์ฮั่นสิ้นอำนาจ

ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ เริ่มจากจักรพรรดิกวาง วู ที่เหมือนกับจักรพรรดิของจีนองค์ก่อน ๆ พระองค์ปรับปรุงระบบเศรษฐกิจภายในประเทศด้วยการอนุญาตให้ทหารที่ถูกส่งออกไปรับราชการอยู่ตามชายแดนเดินทางกลับมาช่วยครอบครัวทำการเพาะปลูก ณ ที่ที่อยู่เดิมของตน ลดภาษี ตลอดจนอัตราการเกณฑ์แรงงาน (corvee) เข้าไปใช้ในกิจการที่เป็นสาธารณประโยชน์ มีการขุดคลองทำเขื่อนกั้นน้ำ นำเอาเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเข้ามาใช้ในงานเกษตรกรรม

การตั้งแก่กรรมและการหลบหนีของพวกขุนนางเจ้าของที่ดินในสมัยปราบหวาง หมั่ง มีส่วนช่วยให้ชาวนามิที่ดินทำมาหากินเพิ่มขึ้น และยังเป็นการปลดหนี้ไปในตัว การย้ายเมืองหลวงไปโลหยางถิ่นที่เป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรที่สมบูรณ์ ช่วยลดภาระการขนส่ง นอกจากนี้ยังมีการค้าขายติดต่อกับทางตะวันตก ไกลไปถึงจักรวรรดิโรมัน โดยอาศัยเส้นทางผ้าไหม (Silk Road) และเส้นทางทางทะเล¹⁴ สินค้าที่มีชื่อเสียงของจีนและเป็นที่ยอมรับของชาวโรมันได้แก่ผ้าไหม ด้วยเหตุนี้จีนจึงเป็นที่รู้จักของชาวโรมัน ในนามของ “ดินแดนแห่งผ้าไหม” (Serica) ในทำนองเดียวกัน ด้วยความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรโรมัน จีนยกย่องให้อาณาจักรโรมันเท่าเทียมกับอาณาจักรจีนของจีน โดยเรียกอณาจักรโรมันว่า “อาณาจักรจีนอันยิ่งใหญ่” (Great Ch'in) ในทางตะวันออกมีการติดต่อกับญี่ปุ่นด้วย

นอกเหนือจากความเจริญทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ในสมัยราชวงศ์ฮั่นยุคหลังยังมีความเจริญอื่น ๆ ที่น่าจะกล่าวถึงอีกหลายอย่าง เป็นต้นว่า กระดาษซึ่งมาแพร่หลายกันในยุโรปในศตวรรษที่ 11 เกิดขึ้นในจีนเป็นแห่งแรกเมื่อประมาณปี ค.ศ.150 จากนั้นพ่อค้าชาวอาหรับนำไปเผยแพร่ในราวศตวรรษที่ 8 เครื่องลายคราม (china ware) ตลอดจนเครื่องท่อน้ำเข้านา เป็นต้น

ความยิ่งใหญ่ของราชวงศ์ฮั่นนอกเหนือจากการเขียนภาพย์ กลอนที่มีคุณค่าทางวรรณคดีได้แก่ ผลงานทางด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ ในจีนก่อนหน้านี้งานการบันทึกประวัติศาสตร์เป็นอาชีพของบรรดาผู้สมัครเล่นที่มีอาชีพต่าง ๆ กัน ที่ทำขึ้นโดยคำสั่งของจักรพรรดิ ได้แก่ นักดาราศาสตร์ ที่บันทึกเหตุการณ์เพื่อผลประโยชน์ทางการคำนวณวันเวลา หรือนักโหราศาสตร์ เพื่อผลประโยชน์ไปในทางที่คล้ายคลึงกัน เพราะฉะนั้นผลงานทางด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ต่าง ๆ จึงไม่มีลักษณะเป็นผลงานด้านประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง หากเป็นแต่เพียงการบันทึกในรูปแบบของพงศาวดารเท่านั้น ต่อมาในศตวรรษที่ 6-5 ก่อนคริสตกาล ผลงานทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นและเชื่อว่าเป็นผลงานของขงจื้อ นักปรัชญาจีนผู้ยิ่งใหญ่แห่งยุค คือหนังสือ “คัมภีร์ทั้ง 5” (The Five Classics) แต่ก็มีเพียงเล่มเดียวที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณภาพก็คือหนังสือชื่อ “บันทึกเหตุการณ์ในสมัยฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง” (Spring and Autumn

Annals) แต่ถึงอย่างไรก็ยังไม่ดีเท่ากับผลงานการบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่นตอนต้น¹⁵ โดยนักโหราศาสตร์ที่มีชื่อว่า ซือมา เชียง มีชีวิตอยู่ในราวปี 145-90 ก่อนคริสตกาล ซือมา เชียง ได้เรียบเรียงประวัติศาสตร์เรื่อง "บันทึกของนักประวัติศาสตร์" (Records of the Historian) ต่อจากบิดาของเขาคือ ซือมา ตัน เป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์ของจีนที่มีระบบแบบแผน มีการแบ่งเป็นหัวข้อ ตามความสำคัญแห่งเหตุการณ์อย่างไม่เคยมีนักโหราศาสตร์คนใดเคยทำมาก่อน เนื้อเรื่องของเขารอบคลุมตั้งแต่เหตุการณ์ในอดีตจนกระทั่งถึงเวลาที่ผู้เขียนมีชีวิตอยู่ โดยเน้นหนักในสมัยของราชวงศ์จิ้น และช่วง 100 ปีแรกของราชวงศ์ฮั่นตอนต้น จากความสามารถของเขาในการเรียบเรียงทำให้ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่คนแรกของจีน และกลายเป็นแบบอย่างของการเขียนประวัติศาสตร์ของจีนต่อมา

ตระกูลปาน

มาในสมัยราชวงศ์ฮั่นในยุคหลัง มีนักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงเกิดขึ้นมาอีก 3 คนด้วยกัน คือ บุคคลในตระกูลปาน ได้แก่ ปาน เปียว ปาน กู บุตรชายและปาน เจา บุตรสาว ปาน เปียว เป็นผู้เพิ่มเติมผลงานของ ซือมา เชียง ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่วน ปาน กู ได้รับยกย่องจากการนำวิธีการเขียนของซือมา เชียง พร้อมกับใส่รายละเอียดลงไป ทำให้ผลงานของเขาคือ "ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นตอนต้น" ได้รับการยกย่องว่าเป็นผลงานทางประวัติศาสตร์อันดับสองรองจากผลงานของซือมา เชียง และเป็นแม่บทของนักประวัติศาสตร์สมัยต่อมา ส่วน ปาน เจา ผู้น้องสาวนั้นภายหลังที่ ปาน กู สิ้นชีวิตได้แต่งเติมหนังสือที่พี่ชายเรียบเรียงไว้ให้สมบูรณ์ขึ้น อนึ่ง ปาน กู เคยต้องโทษจำคุกเพราะบังอาจประพฤติดัดกับประเพณีการเขียนประวัติศาสตร์ราชวงศ์โดยไม่ได้รับอนุญาตจากจักรพรรดิ ต่อมาได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากการร้องขอของนายพลปาน เขา และกลับมาเขียนประวัติศาสตร์ในความอุปถัมภ์ของราชสำนักจนกระทั่งเสียชีวิตไปใน ค.ศ. 92

ความเสื่อมของราชวงศ์ฮั่นยุคหลัง

นักประวัติศาสตร์จีนส่วนมากมักมองดูความเสื่อมของแต่ละราชวงศ์ไปในทำนองที่ว่าจักรพรรดิของตนไม่ได้รับ "อาณัติจากสวรรค์" อีกต่อไป จึงบันดาลให้เกิด

เหตุการณ์เลวร้ายแก่ราชวงศ์ เมื่อถึงวาระนั้นจะมีผู้มึนบุญหนักศักดิ์ใหญ่ที่ได้รับอาณัติจากสวรรค์คนใหม่มาแก้ไขเหตุการณ์ให้เรียบร้อย และสถาปนาราชวงศ์ใหม่ขึ้นปกครองประเทศ ความเสื่อมของจีนทุกราชวงศ์จะออกมาในทำนองดังกล่าว

เช่นเดียวกันในกรณีของราชวงศ์ฮั่นยุคปลาย เริ่มจากประมาณ 100 ปี หลังจากทีราชวงศ์นี้มีอำนาจ บรรดาเจ้าของที่ดินรายใหญ่ ที่ต้องสูญเสียอำนาจไปในสมัยปราบกบฏ หวาง หมิง เสริมสร้างอำนาจขึ้นมาทีละเล็กทีละน้อยด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า แย่งที่ดินทำมาหากินไปจากชาวนา หลีกเสี่ยงภาษีโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ในทางราชการ เมื่อชาวนาที่ได้รับความเดือดร้อนก็หันเข้ามาขอตัวเป็นข้ารับใช้เพื่อไถถอนหนี้สิน การกระทำของชาวนาเช่นว่านี้ เท่ากับว่าไปเป็นกำลังส่วนตัวของขุนนางต่อต้านรัฐบาล หรือไม่ก็ออกไปร่วมกับพวกนอกกฎหมาย และในที่สุดก็ก่อการจลาจลขึ้น ขบวนการนอกกฎหมายที่ก่อการกบฏก็มีอย่างเช่น ขบวนการโจรโพกผ้าเหลือง (Yellow Turbans) ที่ก่อความวุ่นวายขึ้นในปี ค.ศ. 184 ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถล้มล้างราชวงศ์ฮั่นในยุคหลังได้ แต่ก็มีส่วนทำให้อำนาจของรัฐบาลกลางเสื่อมลงไปชั่วขณะหนึ่ง

ไม่แต่เพียงเท่านั้น ภายในราชสำนักก็มีการแย่งอำนาจกันภายในราชวงศ์ ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า จักรพรรดิส่วนใหญ่ขึ้นครองราชย์แต่ยังเยาว์¹⁶ จึงตกอยู่ใต้อิทธิพลของพระราชมารดาและพระญาติ เมื่อจักรพรรดิทรงสามารถบริหารราชการเองได้ทรงนำเอาพวกขุนที่เข้ามาช่วยส่งดูแลอำนาจกับบรรดาเชื้อพระวงศ์ การแย่งอำนาจกันทำให้จักรพรรดิต้องหันไปพึ่งกำลังกองทัพ ทหารจึงเริ่มมีบทบาทขึ้นในการปราบปรามแต่ละครั้ง ดังนั้นเมื่อจักรพรรดิองค์สุดท้ายขึ้นครองราชย์ ผู้ที่มีอำนาจในการบริหารที่แท้จริงคือพวกขุนศึกตามชนบทที่มองไม่เห็นความสำคัญของรัฐบาลกลาง ท้ายสุดของราชวงศ์ฮั่นในปี ค.ศ. 220 จักรพรรดิถูกปลดออกจากราชบัลลังก์ หลังจากนั้นจีนก็ถูกแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ทางเหนือมี เฉา ไป ตั้งราชวงศ์ ไทว ขึ้นทางตะวันตก ปีต่อมา หลิว ไป ผู้อ้างตนว่าเป็นทายาทของราชวงศ์ฮั่นยุคแรก ตั้งราชวงศ์ ชู ฮั่น ขึ้นในปี ค.ศ. 222 ชุน ชวน ตั้งราชวงศ์ วุ ตั้งทางตอนใต้¹⁷ ราชวงศ์ทั้ง 3 มีอายุไม่นานมีราชวงศ์อีกหลายราชวงศ์ทั้งที่เป็นจีนแท้และต่างชาติเกิดขึ้น แต่ละราชวงศ์ก็มีจุดมุ่งหมายที่จะรวบรวมประเทศจีนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ¹⁸ จนกระทั่งปี ค.ศ. 589 ลู่ เวิน ตี้ จึงทำได้สำเร็จ และตั้งราชวงศ์ ลู่ ขึ้น

ยุคแห่งความแตกแยก (ค.ศ. 220 - 589)

อาณาจักรที่ 1 อันได้แก่ ยุคราชวงศ์จิ้น และราชวงศ์ฮั่น สิ้นสุดลงประมาณ ปี ค.ศ. 220 เมื่อนายพล เจา ไป ยึดอำนาจไปจากราชวงศ์ฮั่นยุคหลัง สภาพทั่ว ๆ ไปของประเทศจีนในระหว่างปี ค.ศ. 220 - 589 มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากจีนในปลายสมัยราชวงศ์โจว คือในสมัยของการขัดแย้ง บรรดาขุนศึกทั้งหลายต่างพากันแย่งชิงอำนาจซึ่งกันและกันเป็นการใหญ่ สงครามที่เกิดขึ้นแต่ละครั้ง มีผลกระทบกระเทือนไปถึงระบบเศรษฐกิจ ผลผลิตต่าง ๆ ถูกทำลาย ภาษีเก็บไม่ได้เต็มอัตรา จำนวนพลเมืองลดน้อยลง ศัตรูที่มีอยู่รอบอาณาจักรถือโอกาสเข้ามารุกราน เหตุการณ์เหล่านี้มาสงบลงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง เมื่อ ชู มา เยน ผู้ตั้งราชวงศ์จิ้น ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในนาม จักรพรรดิ จิ้น วู ตี รวบรวมจีนที่แตกแยกเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ในปี ค.ศ. 280 พระองค์ได้ปรับปรุงแก้ไขความเสื่อมโทรมด้วยการลดค่าใช้จ่ายของรัฐบาลแต่เดิมชวามาไม่ต้องเสียภาษี มาในสมัยนี้มีการเพิ่มรายชื่อชวามาลงในบัญชีผู้เสียภาษี แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ¹⁹ ในปี ค.ศ. 290 เมื่อ จิ้น วู ตี สิ้นพระชนม์ กษัตริย์องค์ต่อมาที่ขึ้นปกครองเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ ดังนั้นอำนาจการปกครองจึงตกแก่พระราชมาดาที่ปราศจากความยุติธรรม เมื่อพวกเจียงหู บุคเข้ายึดเมืองโลหยาง (เมืองหลวงของราชวงศ์จิ้น) ได้ ทางใต้จึงมีราชวงศ์ใหม่เกิดขึ้น จากปี ค.ศ. 317 ถึงปีที่ราชวงศ์สยขึ้นมากปกครองจีน เป็นระยะเวลาเกือบ 3 ศตวรรษ ระยะเวลานี้ได้ชื่อว่า ยุคหกราชวงศ์ อันได้แก่ราชวงศ์จิ้นตะวันออก (ค.ศ. 317 - 420) (การที่เรียกชื่อดังนี้เพื่อให้ตรงข้ามกับราชวงศ์จิ้นที่เมืองโลหยางซึ่งนักประวัติศาสตร์นิยมเรียกว่าจิ้นตะวันตก) มาในปี ค.ศ. 420 ขุนศึก หลิว หยู ก่อการกบฏตั้งราชวงศ์ ล้ง แต่นิยมเรียกกันว่า หลิว ล้ง เพื่อให้แตกต่างกับราชวงศ์ล้ง ที่จะเกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 10 ต่อไปราชวงศ์นี้มีอายุถึงปี ค.ศ. 479 ก็ถูกเซี่ย เต่า แข็ง ล้มราชวงศ์และก่อตั้งราชวงศ์ ชี (Chi) ขึ้น ในปี ค.ศ. 502 เซี่ย เต่า เยน ตั้งราชวงศ์ เหลียง ซึ่งต่อมาเสียอำนาจให้แก่ เซน ปา เสียน ผู้ตั้งราชวงศ์เจิน ในปี ค.ศ. 557 อีก 32 ปีต่อมายุคแห่งความวุ่นวายต่าง ๆ ก็สิ้นสุดลง เมื่อราชวงศ์สยสามารถก่อตั้งราชวงศ์ของตนขึ้นแทนที่ได้²⁰

สำหรับดินแดนทางตอนเหนือก็เช่นกัน ความหวังที่จะตั้งราชวงศ์ที่มีความเข้มแข็งเท่าราชวงศ์ฮั่นเป็นอันล้มเหลว เมื่อราชวงศ์จินตะวันตกเสียไปให้แก่พวกเจียงหู จนถึงปี ค.ศ. 439 มีอาณาจักรเกิดขึ้นมา ผัสดกกันขึ้นปกครองจีนรวมทั้งสิ้น 16 อาณาจักร²¹ ต่อจากนั้นก็มีการตั้งราชวงศ์ใหม่เรียกว่า ไหวสหมยหลัง หรือ ไหวเหนื่อ (ค.ศ. 439-534) ราชวงศ์ไหวตะวันออก (ค.ศ. 534 - 550) ราชวงศ์ไหวตะวันตก (ค.ศ. 535 - 557) ราชวงศ์ไหวตะวันออกเปลี่ยนมาเป็นราชวงศ์ฉินเหนือ (ค.ศ. 550 - 577) ส่วนราชวงศ์ไหวตะวันตกเปลี่ยนมาเป็นราชวงศ์โจวเหนือ (ค.ศ. 557 - 581) จากราชวงศ์ไหวถึงราชวงศ์โจวเหนือเราเรียกสมัยนี้ว่าราชวงศ์ เหนือ-ใต้ และในปี ค.ศ. 581 ก็ตกไปอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์สุย เช่นเดียวกับราชวงศ์ทางตอนใต้ดังกล่าวข้างต้น

ความเจริญในสมัยแตกแยก

เราอาจแยกความเจริญที่เกิดขึ้นในจีน ในยุคแห่งความแตกแยกออกเป็น 2 แห่งด้วยกัน คือ ทางตอนเหนือและทางตอนใต้ อาณาจักรทางตอนเหนือมีความเจริญใหม่ ๆ เกิดขึ้นน้อยกว่าทางใต้ ทั้งนี้เนื่องมาจากชนชั้นปัญญาชน ได้อพยพหลบหนีภัยอันตราย “จากผู้ที่ไม่ใช่ชาวจีน” ที่เดินทางเข้ามากรานจีนรวมทั้งชาวจีนที่แบ่งอำนาจกันเอง ผู้ที่เหลืออยู่ส่วนมากได้แก่นักรบและขุนศึก²² ที่ไม่สนใจงานทางด้านศิลปวิทยาการ ดังนั้นถ้าแม้ว่าจะมีการผลิตผลงานทางด้านวรรณคดีมาบ้างส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการรบ และสำนวนโวหารที่ใช้ก็ไม่ไพเราะสมกับเป็นผลงานของนักกวี

ทางตอนใต้ สงครามในที่นี้ก็เช่นเดียวกับสมัย “ยุคแห่งการขัดแย้ง” ในปลายสมัยโจว ไม่ได้เป็นสาเหตุที่ทำให้ความเจริญต่าง ๆ ลื่นสุดลง แต่กลับส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความคิดที่จะสร้างสรรค์เพื่อแก้ไขสภาพเช่นนั้น ทางด้านวรรณคดี สมัยนี้ได้รับการยกย่องว่ามีวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงที่สุด โดยมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ความวุ่นวายต่าง ๆ ของยุค นอกจากนี้ก็มีบทเพลงขับร้องละครรำที่มีลีลาผสมของพวกเตอร์ก ที่ได้นำมาเผยแพร่ ทางด้านปรัชญาก็มีตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์ฮั่นแล้วที่ศาสนาพุทธเข้ามาในจีนทั้งทางบกและทางน้ำ แต่ถูกขัดขวางจากบรรดา “พวกผู้ดี” (Gentry) ศาสนาพุทธ²³ ที่เคยได้รับการขนานนามว่าเป็น “ศาสนาของผู้ยากไร้” มาในสมัยนี้ “พวกผู้ดี” แม้แต่จักรพรรดิโดยเฉพาะจักรพรรดิ วู ตี แห่งราชวงศ์เหลียง หันมานับถือ ทั้งนี้เพื่อหวังจะใช้เป็นที่พึ่งยามสุดท้ายในความประทุษร้ายที่ผิดศีลธรรมของพระองค์

อาณาจักรที่ 2

ราชวงศ์ซุย (ค.ศ. 580 - 618)

ในปี ค.ศ. 589 เป็นปีสิ้นสุดแห่งการแตกแยกของประเทศจีน (ซึ่งคิดเป็นระยะเวลาได้ 360 ปี) เมื่อ ยาง เชียง ซึ่งต่อมาเป็นที่รู้จักกันในนามจักรพรรดิเวิน ที่ซึ่งได้สถาปนาราชวงศ์ซุยขึ้นปกครอง 9 ปีก่อนหน้านั้น คือ ในปี ค.ศ. 580 เดิมทีเป็นแม่ทัพผู้มีเชื้อสายชาวจินทางเหนือ ทำการปราบปรามราชวงศ์เงิน ทางตอนใต้ อันเป็นราชวงศ์สุดท้ายสำเร็จและตั้งเมืองฉางอัน ขึ้นเป็นเมืองหลวง

เวิน ตี (ค.ศ. 589 - 604) นำความเจริญมาให้แก่ประเทศจีนอีกครั้งด้วยการแก้ไขปรับปรุงระบบเศรษฐกิจที่เสื่อมโทรมในสมัยแห่งการแตกแยก มีการลดภาษี ลดแรงงาน ทำการสำรวจชื่อผู้เสียภาษี แก้ไขด้วยบทกฎหมายพร้อมบทลงโทษให้รัดกุมให้ทันสมัยและเหมาะสมกับสภาพการ นอกจากนี้ยังแบ่งที่ดินให้แก่ชาวนาตามความจำเป็นโดยมีกำหนดระยะเวลา สนับสนุนการค้าขาย และช่างฝีมือ ด้วยมาตรการต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ในปลายศตวรรษที่ 6 ห้องพระคลังมีเงินทองเพียงพอแก่ความต้องการในการบริหารประเทศ

ยาง ตี (ค.ศ. 604 - 618) จักรพรรดิองค์ต่อมา เป็นผู้เข้ามาใช้จ่าราชทรัพย์ที่พระเจ้า เวิน ตี ได้สร้างไว้ ทั้งนี้เนื่องจากความจำเป็นในการปกครองประเทศ พระองค์ทรงสั่งให้ขุดคลองจากเหนือลงใต้ เชื่อมแม่น้ำเหลืองแม่น้ำแยงซีและแม่น้ำฮวยเข้าด้วยกัน มีการสร้างปราสาทราชวัง กำแพงเมือง และสวนสาธารณะขึ้น ในด้านการทำสงคราม ก็มีสงครามที่สำคัญได้แก่สงครามกับเกาหลี และสงครามกับพวกเตอร์กตะวันออก

ราชวงศ์ใหม่นี้มีอายุได้นานเพียง 30 กว่าปี ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าจักรพรรดิทั้งสองพระองค์ที่ขึ้นมาปกครองต่างก็มีความพยายามที่จะส่งเสริมความเจริญให้ประเทศในระยะเวลาอันรวดเร็ว โดยไม่ได้คำนึงถึงปัญหาที่ประเทศจีนต้องประสบในสมัยแห่งความแตกแยก เป็นต้นว่าภาษาพูดที่แตกต่างกันระหว่างเหนือกับใต้ ความหนาแน่นของประชากรในทางตะวันตกและทางตะวันออกที่ไม่เท่ากัน เมื่อทางการพยายามจะโยกย้ายถิ่นฐานเพื่อให้เกิดความสมดุลกันก็ได้รับการต่อต้านจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และ

ความเจริญในแต่ละท้องถิ่นไม่เท่าเทียมกัน ตลอดจนมีการระบาดของไข้มาลาเรียในดินแดนทางตอนใต้ที่ไม่สามารถแก้ไขได้

สงครามกับเผ่าต่าง ๆ ทางตอนเหนือซึ่งเป็นปฏิปักษ์กันในสมัยนี้ แม้ว่าจีนในสมัยราชวงศ์สุยจะใช้ความแตกแยกนี้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนแต่ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสนับสนุนเผ่าต่าง ๆ ให้ทำสงครามกันเองเป็นจำนวนมากมิใช่น้อย อีกทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกาหลี แต่เดิมในสมัยแตกแยกเกาหลีมีความสัมพันธ์อันดีกับราชวงศ์ทางตอนใต้ แต่เมื่อสัมพันธ์ภาพหมดไป เกาหลีจึงหันไปขอความช่วยเหลือจากพวกเตอร์ก การจับมือกันระหว่างเกาหลีกับพวกเตอร์กครั้งนี้ถือว่าเป็นปัญหาที่ราชวงศ์สุยไม่สามารถขจัดให้หมดไปได้ ทำให้มีการรบทั้งทางบกและทางทะเลเกิดขึ้นทางตอนใต้ก็มีสงครามกับเวียดนาม ในสมัยของยางตั้งกองทัพจีนแผ่แสนยานุภาพไปไกลถึงเกาะสุมาตรา ตะวันออกไปถึงเกาะฟอร์โมซา มีการสร้างปราสาทราชวัง การขุดคลองเพิ่มเติม (มีผู้ให้ตัวเลขไว้ว่าต้องใช้แรงงานถึง 2 ล้านคน)²⁴ สิ่งต่าง ๆ นี้มีส่วนทำให้ราชวงศ์สุยสิ้นสุดลงในระยะเวลาอันสั้นเช่นเดียวกับราชวงศ์จิ้น (ผู้สร้างอาณาจักรแรก) ด้วยเหตุนี้ทำให้มีผู้กล่าวถึงระยะเวลาที่ราชวงศ์สุยทำการปกครองประเทศจีนอยู่ว่า “เป็นแต่เพียงช่วงระยะเวลาที่นำจีนไปสู่การเป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่งเท่านั้นเอง”²⁵

ราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 618 - 907)

จีนรวมตัวเป็นปึกแผ่นอย่างจริงจังในสมัยราชวงศ์ถังทั้งนี้เนื่องมาจากความพยายามของราชวงศ์ก่อน บุคนั้นนับได้ว่าเป็นยุคแห่งความเจริญสูงสุดของจีน หรือตามคำกล่าวของโรสซอร์ ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ของจีนที่ว่า “เป็นยุคที่อาจกล่าวได้ว่าเจริญที่สุดเท่าที่เคยบันทึกมาในประวัติศาสตร์โลก”²⁶ ความเจริญนี้ได้แก่ทั้งด้านการทหาร เศรษฐกิจ ศิลปวิทยาการ วรรณคดี การค้าขายกับชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวอาหรับที่เคยหยุดลงก่อนหน้านั้น รวมทั้งศาสนาคริสต์ที่เริ่มเข้ามาแพร่หลายในประเทศจีนเป็นครั้งแรก

ผู้ก่อตั้งราชวงศ์

ได้แก่หลี่หยวน วีรบุรุษที่ปราบกบฏชาวนาในสมัยจักรพรรดิยางตี้ ในปี ค.ศ. 617 จากการสนับสนุนของบุตรชาย หลี่ ซีอ มิน และกำลังของพวกเตอร์กก่อ

การกบฏขับไล่วังที่ ออกจากราชบัลลังก์ สถาปนาเชื้อพระวงศ์พระองค์หนึ่งขึ้นเป็น จักรพรรดิก่อนที่ในปีต่อมาจะประกาศตั้งตนเป็นจักรพรรดิทรงพระนามว่า พระเจ้า เกาสู จากนั้นต่อมาอีก 5 ปี จีนที่แตกแยกเป็นรัฐอิสระในปลายสมัยพระเจ้ายวตั้งกลับ มาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกครั้งหนึ่ง

ความเจริญส่วนใหญ่ของจีนแห่งราชวงศ์ถัง เป็นผลงานของผู้ปกครอง 2 พระองค์ด้วยกัน พระองค์แรกได้แก่ หลี่ ซื่อ มิน หรือพระเจ้า ไถจง (ค.ศ. 626 - 649) และพระนางหวู (Empress Wu ค.ศ. 690 - 705) พระสนมของพระเจ้าไถจง ได้รับการ แต่งตั้งให้เป็นอัครมเหสีในสมัยพระเจ้า เกา จง (ค.ศ. 649 - 683) จากนั้นก็ควบคุมกลไก การบริหารไว้แต่เพียงผู้เดียว ถึงแม้ว่าจะได้รับการโหมตีจากนักประวัติศาสตร์ว่าเป็นคน โหดร้าย แต่พระนางก็ทำประโยชน์แก่ประเทศจีนไว้มิใช่น้อย

การทหาร

ปี ค.ศ. 630 ทำการปราบพวกเตอร์กตะวันตกที่เคยช่วยให้ ราชวงศ์ถังได้ราชบัลลังก์ในช่วงปี ค.ศ. 639 - 640 และ ค.ศ. 647 - 648 แม้อิทธิพลเข้าไป ในบริเวณที่ลุ่มตาริม และได้พวกเตอร์กตะวันตกมาเป็นบริวาร ทั้งนี้ด้วยการช่วยเหลือจาก “พวกที่ไม่ใช่ชาวจีน” ที่อาศัยอยู่นอกประเทศอีกพวกหนึ่ง ด้วยชัยชนะแต่ ละครั้งทำให้ในที่สุดจีนมีอาณาเขตเข้าไปในดินแดนที่เป็นประเทศอัฟกานิสถานใน ปัจจุบัน เพื่อรักษาดินแดนเหล่านั้นต่อไป ได้มีการตั้งกองกำลังไว้เพื่อคอยดูแลรักษา ความสงบทั้งนี้รวมทั้งทิศตะวันออก ทิศเหนือและทิศใต้ด้วย นอกจากนี้ยังได้ริเบต เรือย ลงไปยังอินเดีย มีการขัดแย้งทางการทหารกับอินเดีย นับเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญและเป็นครั้งแรกของจีนในอดีต

ทางด้านทิศตะวันตก ระหว่างปีค.ศ. 649-683 ได้คาบสมุทรเกาหลีมาเป็นของจีน อีกครั้งหลังจากที่ได้พยายามมาหลายครั้งในสมัยพระเจ้าไถจงและในสมัยราชวงศ์ก่อน

ในยุคทองครั้งที่ 2 ของราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 712 - 756) พวก “ที่ไม่ใช่ชาว จีน” ที่แตกแยกในสมัยพระนางหวูกลับมาสวมักดิ์ ทำให้อิทธิพลของจีนที่เคยมี และ ต้องเสียไปในสมัยพระนางหวู ได้รับการรื้อฟื้นใหม่ อีกทั้งยังทำลายความร่วมมือทาง ทหาร ที่กำลังจะเกิดขึ้นระหว่างอาหรับกับริเบต นอกจากนี้ ยังนำเอาระบบเกณฑ์ทหาร

ของอาณาจักรโบราณมาใช้อย่างเป็นระบบแทนทหารกองหนุน (Militia หรือ fu-ping system) รวมทั้งมีการนำกองทหารที่ช่วยตนเองไปตั้งไว้ตามจุดยุทธศาสตร์และตามชายแดน

เศรษฐกิจ

ผู้ปกครองชาวถังไม่เพียงแต่นำเอาวิธีการที่ใช้ได้ผลตั้งแต่ในสมัยแตกแยก และทำให้ราชวงศ์สุยและราชวงศ์ถังเป็นปีกแผ่นมาใช้ปรับปรุงระบบเศรษฐกิจของประเทศ ยังให้ความสนใจเป็นพิเศษแก่หน่วยงานต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ความสามารถในการเก็บภาษีได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

วิธีการที่ราชวงศ์ วุ่ย เหนือ (ค.ศ. 386 - 535) นำมาใช้เพื่อแก้ไขระบบเศรษฐกิจก็คือ ระบบนาเฉลี่ย (Equal - field system) จุดมุ่งหมายก็คือต้องการให้ชาวนาที่ยังติดอยู่กับที่ดิน ชาวนาที่ได้รับการคุ้มครองจากพวกเจ้าของที่ดินอิทธิพลและที่เปลี่ยนฐานะมาเป็นชาวนาอิสระแล้ว สามารถรับภาระในการเสียภาษีได้ตามความจำเป็น รัฐบาลจึงนำเอาวิธีการจัดสรรที่ดินทำกินของหวาง หมั่ง โดยการแบ่งที่ดินให้แก่ ชาวนาชายเสรีที่ไม่เคยได้รับการจัดสรรที่ดินมาก่อน ประมาณ 40 โหม่ว (Mou) 1 โหม่วประมาณ 3/8 ไร่) ชาวนาเสรีหญิงประมาณ 20 โหม่ว ที่ดินนี้ต้องคืนแก่รัฐบาลเมื่อตายหรือไม่อาจประกอบอาชีพได้ส่วนอีกประมาณ 20 โหม่ว ที่ใช้เป็นที่ดินสำหรับเลี้ยงตัวไหม ให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ผู้ครอบครองที่ดินแปลงนั้น ครอบครัวที่มีการสมรสจะได้รับมอบที่ดินมากกว่าคนโสด คือ ได้ครอบครัวละประมาณ 140 โหม่ว เอาไปใช้ประกอบอาชีพต่อไป²⁷

ควบคู่กันไปกับ “ระบบนาเฉลี่ย” ดังกล่าวข้างต้นได้แก่ “ระบบสามหัวหน้า” (Three Chief System) ระบบนี้เป็นระบบที่เกิดขึ้นมาเพื่อดูแลให้การเก็บภาษีตามระบบนาเฉลี่ยได้ผลเต็มตามความมุ่งหมาย หลักการของระบบนี้ก็คือ แบ่งกลุ่มคนออกเป็น 3 กลุ่ม หรือ 3 ระดับ ระดับแรกได้แก่ กลุ่มครอบครัวซึ่งมีจำนวน 5 ครอบครัว รวมกันเป็น 1 หลิน (Lin หรือ Neighborhood หมู่บ้าน) 5 หลิน รวมกันเป็น 1 หลี (Li หรือ Village 5 หมู่บ้านรวมเป็น 1 ตำบล) และ 5 หลี รวมกันเป็น 1 ตัง (Tang หรือ Association 5 ตำบลรวมกันเป็น 1 อำเภอ) โดยให้มีหัวหน้าแต่ละระดับ เรียกรวมนำ 3

หัวหน้า เป็นผู้ดูแลรวมทั้งในการให้ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

“ระบบนาเกลือ” และ “ระบบ 3 หัวหน้า” มาในสมัยสุยและสมัยถังได้ขยายขอบเขตให้กว้างขวางออกไปอีก อย่างเช่นในสมัยถังกำหนดอายุว่าให้อยู่ในระหว่าง 21 - 59 ปีจึงจะมีสิทธิได้รับที่ดินซึ่งมีประมาณ 100 โหม่ว ในจำนวนนี้ประมาณ 25 โหม่ว เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ครอบครองที่ดิน ภรรยาหม้ายของเจ้าของที่ดินเดิมมีสิทธิได้รับส่วนแบ่งประมาณ 30 โหม่วเป็นต้น เพื่อเป็นการตอบแทนชาวนาต้องส่งมอบผลิตผลที่ได้จากที่ดินนั้น ๆ เป็นจำนวนหนึ่งตามแต่กำหนดและเป็นการตายตัว นอกจากนี้ยังต้องใช้แรงงานให้กับรัฐบาลกลางเป็นเวลา 20 วันต่อปีและอีกระยะเวลาหนึ่งในรัฐบาลส่วนท้องถิ่น การใช้แรงงานนี้อาจเปลี่ยนเป็นทดแทนด้วยผลิตผลอย่างอื่นได้ บางพวกอาจจะเปลี่ยนจากการส่งคืนเป็นผลิตผลเป็นการไปประจำการในกองทัพตามชายแดนโดยปราศจากการเลี้ยงดูจากรัฐบาลเป็นระยะเวลาหนึ่งก็ได้เช่นกัน²⁸

เพื่อให้วิธีการดังกล่าวบังเกิดผลอย่างครบถ้วน นอกเหนือจากโอกาสที่อำนาจให้แก่ราชวงศ์ถัง ที่เมื่อขึ้นปกครองพวกขุนนางกลุ่มอิทธิพล (Great Family) ถูกทำลายไป การดำเนินนโยบายจึงไม่ขัดกับบุคคลเหล่านั้นซึ่งไม่เหมือนกับที่เกิดขึ้นในราชวงศ์สุย และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ราชวงศ์นั้นเสื่อมลง จัดให้มีการสำรวจสำมะโนประชากรทุก ๆ 3 ปี ทำให้ได้จำนวนผู้เสียภาษีครบถ้วนขึ้น การไหวตัวต่อการเรียกเก็บภาษีช่วยลดความตึงเครียดให้แก่ชาวนาผู้ซึ่งไม่อาจจะคาดคะเนต่ออนาคตได้ สิ่งต่าง ๆ นี้ได้สร้างความมั่งคั่งให้แก่ระบบการคลังอย่างไม่เคยมีมาก่อนและจากส่วนนี้เองเงินกองคลังจึงถูกนำออกไปใช้ในโครงการต่าง ๆ อย่างเช่น การขุดคลอง การจัดระบบเขื่อนกันน้ำ เป็นต้น

การปกครอง

นำเอา “ระบบการสอบคัดเลือก”²⁹ ที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่นยุคแรกแต่เสื่อมไปในสมัยแตกแยกกลับมาใช้อีก ด้วยระบบนี้ทำให้ได้บุคคลที่มีความสามารถบริหารราชการทั้งในรัฐบาลกลางและรัฐบาลส่วนท้องถิ่น และเป็นการสร้างความมั่นคงในการบริหารงานจากที่ออกไปจากรัฐบาลอีกด้วย

สถาบันการปกครองของจีนโดยส่วนรวมไม่มีการเปลี่ยนแปลงในหลักการสำคัญตลอดสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชสูงสุดได้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ ตามปกติการบริหารราชการอาศัยหลักคำสั่งสอนของขงจื้อ ทั้งนี้ภายใต้การปฏิบัติงานของหน่วยงาน 3 หน่วยงานด้วยกัน อันได้แก่ จุ๋งจู³⁰ (Imperial Secretariat) เหมินเชี่ย³¹ (Imperial Chancellery) และซิงจู³² (Secretariat of State Affairs)

นอกจาก 3 หน่วยงานใหญ่ ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้นยังมี “คณะรัฐมนตรีทั้ง 9” ซึ่งประกอบด้วยรัฐมนตรีพิธีการ หัวหน้าข้าราชการบริหาร รัฐมนตรีต่างประเทศ รัฐมนตรีเกษตร ผู้อำนวยการราชตระกูล รัฐมนตรีคลัง ราชองครักษ์ รัฐมนตรียุติธรรม และเลขาธิการราชสำนัก (ดูแลความสงบเรียบร้อยทั่วไปในราชสำนัก) คณะรัฐมนตรีทั้ง 9 นี้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อองค์พระมหากษัตริย์

อีกทั้งยังมีสำนักผู้ตรวจราชการคอยดูแลเป็นหูเป็นตาแทนองค์จักรพรรดิอีกสถาบันหนึ่งด้วย สำหรับในการบริหารงานในองค์การส่วนภูมิภาค ราชวงศ์ถังนำเอาวิธีการที่ใช้ในสมัยราชวงศ์สุมาไซ่พร้อมกับแต่งเติมให้ดีขึ้น ในสมัยสยแบ่งส่วนการปกครองออกเป็นมณฑลและอำเภอ มาในสมัยถังเพิ่มเติมภาคขึ้นให้คลุมมณฑลอีกชั้นหนึ่งและเพื่อให้การควบคุมเป็นไปอย่างทั่วถึง มีการตั้งสถานีไปรษณีย์ขึ้นตามจุดที่สำคัญ ๆ มาตรการอีกชั้นหนึ่งที่ช่วยมากก็คือ การส่งผู้ตรวจราชการออกไปสอดส่องดูแลความประพฤติของข้าราชการโดยรายงานโดยตรงต่อพระมหากษัตริย์

ทางด้านสังคม ถึงแม้ว่าราชวงศ์ถังจะเจริญในเกือบทุก ๆ ด้าน แต่ชนชั้นในสังคมบางชนชั้นไม่ได้รับการยกย่องในสังคมอย่างเช่น พ่อค้า แม่ค้า เช่นเดียวกับพวกนักแสดง ขอทาน หมิงงามเมือง ชาวเรือ การแต่งกายมักแสดงออกถึงลักษณะอาชีพของบุคคลเหล่านี้

วรรณกรรมและจิตรกรรม

ใน สมัยเอนเพรสหวู ได้มีการแปลคำรของศาสนาพุทธจากภาษาอินเดียออกแพร่ทั้งในภาคภาษาจีน และภาษาต่าง ๆ ผลงานอันนี้เกิดขึ้นจากความศรัทธาเลื่อมใสและความสามารถของ “เจ้าชายนักขุดงค์” (Hsuan Tsang) ที่ใช้เวลาเกือบ 20 ปี เดินทางไปอินเดียและนำเอาหนังสือคำรกลับมาจีน ศาสนาพุทธในสมัยนี้เจริญสูงสุด ควบคุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจของประเทศด้วย

ในสมัยจักรวรรดิ ชวง จง (ค.ศ.713-755) เป็นยุคที่ได้รับยกย่องว่าเป็นยุคแห่งความเจริญครั้งที่ 2 ของราชวงศ์ถัง ได้มีนักเขียนตลอดจนผลงานทางวรรณคดีออกมามากที่สุดก็มิ หลี่ โท-โป (ค.ศ.701-762) ตูฟู (ค.ศ.712-770) โป ชู-อี (ค.ศ.772-846) และหยวน เจน (ค.ศ.779-831)

ทางด้านภาพเขียน มีจิตรกรที่มีชื่อเสียงหลายคน อาทิเช่น วู เต้า-จื้อ และหวาง ไหว (ค.ศ.721-759)

ความเสื่อมของราชวงศ์ถัง

ความเสื่อมของราชวงศ์ถังมีลักษณะเชื่อมโยงดังลูกโซ่ เริ่มจากจุดเล็ก ๆ จุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง หรืออีกนัยหนึ่งเริ่มมาจากเหตุการณ์หนึ่งและแผ่ขยายออกไป จนในที่สุดมากจนไม่อาจจะยุติเหตุการณ์เหล่านั้นได้

เริ่มตั้งแต่สมัยเอมเพรสหวู ย้ายเมืองหลวงจากฉางอัน ไปโลหยางเนื่องจากพระนางทรงแย่งบัลลังก์จากพวกถัง จึงเกิดความคิดไปว่า เมืองฉางอันไม่เหมาะกับพระนาง ที่เมืองโลหยางเกิดการขัดแย้งระหว่างผู้ดี (Gentry) ของเมืองหลวงเก่าและพวกผู้ดีของเมืองหลวงใหม่ 2 เรื่องด้วยกัน เรื่องแรกได้แก่อภิสัทธาในการเข้ารับราชการของบรรดาญาติมิตรของพวกผู้ดีจากเมืองหลวงเก่าที่ยังตามไปเมืองหลวงใหม่ ขณะที่ทางเมืองหลวงใหม่ต้องมีการสอบคัดเลือกตามระเบียบ เรื่องที่ 2 ได้แก่ การนับถือลัทธิที่แตกต่างกัน ทางเมืองหลวงใหม่นิยมนับถือศาสนาพุทธ ในขณะที่เมืองหลวงเก่านิยมลัทธิขงจื้อ

เมื่อ ชวน จง ย้ายเมืองหลวงกลับมาอยู่ที่ฉางอัน เพื่อเอาใจพวกผู้ดีทางตะวันตก แต่ถึงอย่างไรก็ดี ยังตกอยู่ใต้อิทธิพลของหลี่ หลิน ฟู (Li Lin-fu) และนางสนมหยางที่ร่วมมือกันต่อต้านอิทธิพลของพวกผู้ดีทางตะวันตก มีการแต่งตั้งญาติพี่น้องเข้ากุมอำนาจในวงราชการในจำนวนนี้มีนักการทหารผู้หนึ่งชื่อ อัน ลู-ซาน ที่กลายมาเป็นขุมกำลังใหญ่ของสองตระกูล แต่เมื่อหลี่ หลิน ฟู ตาย อัน ลู-ซาน แยกแยกกับตระกูลหยาง ในปี ค.ศ. 756 อัน ลู ซาน ยึดเมืองโลหยางตั้งราชวงศ์เยน และได้เมืองฉางอันต่อมา

2 ปีต่อมาภัยจากกบฏ อัน ลู ซาน สงบลงพร้อมกับการตายของตัวอัน ลู ซาน เอง แต่ปัญหาที่ตามมาภายหลังของรัฐบาลก็คือ ค่าใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ แก่พวกที่จักรพรรดิ

นำมาช่วยปราบอัน ลู ซาน ทั้งในยามสงครามและยามสันติ และที่สำคัญก็คืออิทธิพล
ของกลุ่มเหล่านั้น

ในปีค.ศ. 781 มีจลาจลวุ่นวายเกิดขึ้นเมื่อจักรพรรดิออกกฎหมายยกเลิกอิทธิพล
อย่างเช่น การสืบทอดตำแหน่งกัน ฯลฯ ความวุ่นวายเกิดขึ้นทั่ว ๆ ไปแม้แต่ในเมืองหลวง ในปี
ค.ศ. 784 มีการตกลงประนีประนอมกัน แต่อย่างไรก็ดี ไม่ได้ทำให้เหตุการณ์คลายความ
ตึงเครียดลงไปได้

สงครามและความวุ่นวายมีผลต่อระบบเศรษฐกิจด้วย ผลผลิตทางเกษตร
กรรม ถูกทำลายระบบนาเกลือที่ช่วยให้ชาวนามีเงินเสียภาษีล้มเลิกไปในปีค.ศ. 780 ภาระ
หนักจึงมาตกอยู่กับชาวนาผู้พอจะมีกิน ส่วนผู้ที่ไม่มีอาจเสียภาษีได้จะถูกเปลี่ยนเป็นการ
เข้าไปใช้แรงงานให้กับรัฐบาล ในกำหนดเวลาที่นานกว่าเดิม และเพื่อทดแทนกับจำนวน
ภาษีที่เสียไป รัฐบาลหาทางออกกับกิจการของพ่อค้าต่างชาติและทรัพย์สินของทางศาสนา
มีการริบทรัพย์สินเข้าเป็นของรัฐบาล

ในวงการภายในรัฐบาล ความไม่เอาใจใส่ขององค์จักรพรรดิ ทำให้เกิดมีกลุ่ม
อิทธิพลขึ้นอาจแยกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ กลุ่มแรกได้แก่พวกขุนนางที่ได้ตำแหน่งมาด้วยความ
ความสามารถส่วนตัว (Literati) กับพวกชั้นที่ได้อำนาจมาเพราะความใกล้ชิดส่วนตัว
กับจักรพรรดิตั้งแต่ในสมัยยังทรงพระเยาว์อยู่

ความอ่อนแอภายในประเทศมีผลไปถึงดินแดนที่เป็นเมืองขึ้นในสมัยนี้ได้เสีย
ดินแดนทางตะวันตก (Turkestan) ไปให้แก่พวกอ็ูร์และพวกชิเบต

มีการจลาจลของพวกชาวนาเกิดขึ้นหลายครั้ง ครั้งแรกในปีค.ศ. 860 ในมณฑล
เจอเจียง ต่อมาในปีค.ศ. 874 ในมณฑล หูเป่ยกายใต้การนำของหวาง เสียน จื่อ และฮวง
เซาการกบฏดำเนินไปจนกระทั่งปีค.ศ. 895 อาณาจักรของถังถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน
ใหญ่ ๆ ทางตอนเหนือ ในบริเวณมณฑลชานซี ภายใต้การปกครองของหลี่ โถ ยัง ส่วน
ทางทิศตะวันออกภายใต้อิทธิพลของจู ชวน จุง (หนึ่งในผู้นำของกบฏชาวนาทำหน้าที่
แทนภายหลังการตายของ หวาง เสียน จื่อ และ ฮวง เซา) ราชวงศ์ถัง สิ้นสุดลงในปี
ค.ศ. 907 เมื่อจักรพรรดิองค์สุดท้ายถูกประหารชีวิต จู ชวน-จุง ตั้งราชวงศ์ "เหลียงยุค
หลัง" ในขณะที่ส่วนอื่น ๆ ก็มีจักรพรรดิและราชวงศ์ใหม่ ๆ ประกาศปกครองดินแดน
ของตนโดยทั่วไป

ยุคห้าราชวงศ์ (ค.ศ.907-960)

นับแต่การสิ้นสุดของราชวงศ์ถัง จีนแตกแยก แยกออกเป็นส่วน ๆ อีกครั้ง นับรวมเวลาได้ 53 ปี ทางเหนือราชวงศ์ใหม่ เกิดขึ้นมาถึง 5 ราชวงศ์ด้วยกัน ได้แก่ ราชวงศ์เหลียว (ค.ศ.907-923) ราชวงศ์ถัง (ค.ศ.923-937) ราชวงศ์จิน (ค.ศ.937-946) ในระหว่างปี 946-947 มีราชวงศ์เหลียว มาขึ้นตอนอยู่แต่ก็สิ้นสุดไปในระยะเวลาอันสั้น ราชวงศ์นี้ไม่ค่อยมีความสำคัญจึงไม่ได้รับการกล่าวถึง ราชวงศ์ต่อมาได้แก่ราชวงศ์ซัน (ค.ศ.947-950) และราชวงศ์โจว (ค.ศ.951-960) เป็นราชวงศ์สุดท้าย ผู้นำส่วนมาก นอกจากจะเป็นนักการทหารแล้ว ยังไม่ได้เป็นชาวจีน ส่วนทางตอนใต้ก็มีอาณาจักรอกรรม 10 อาณาจักร แย่งชิงความเป็นใหญ่กันเรียกสมัยนี้ว่า “สมัยสิบแคว้น”

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าจะเป็นยุคของการแย่งอำนาจกันในระหว่างบุคคลหลาย ๆ กลุ่มด้วยกันแต่ชาวจีนยังคงรักษาอารยธรรมของตนไว้ได้ทั้งนี้เนื่องจากความมั่นคงทางการเมืองของกลุ่มบางกลุ่มที่ยังยึดมั่นในความเป็นจีนอยู่

ในปีค.ศ.960 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของยุคนั้นขุนศึกคนหนึ่งชื่อ เจา กวง ยิน ที่มีชื่อเสียงในการรบกับชนเผ่าต่าง ๆ ทางตอนเหนือ ในขณะที่ยกทัพออกไปครั้งหนึ่ง บรรดานายทหารในกองทัพบังคับให้เปลี่ยนแผนใหม่ เดินทางกลับมายึดอำนาจจากราชวงศ์โจวตั้งราชวงศ์สุ่งขึ้นปกครองประเทศจีน จากการที่ถูกบังคับทำให้ได้รับขนานนามว่า “จักรพรรดิผู้ไม่เต็มใจปฏิวัติ”

ราชวงศ์สุ่ง (ค.ศ.960-1279)

เราอาจแบ่งระยะเวลาที่ราชวงศ์สุ่งปกครองประเทศจีนได้เป็น 2 ยุค คือตั้งแต่ปีค.ศ.960-1127 เรียกราชวงศ์สุ่งเหนือ ตามสถานที่ตั้งของเมืองหลวง และจากปีค.ศ. 1127-1279 เรียกราชวงศ์สุ่งใต้ ในระยะเวลาดังกล่าว มีการย้ายที่ตั้งเมืองหลวงมาอยู่ทางตอนใต้

สุ่งเหนือ (ค.ศ.960-1127)

เมื่อเจา กวง ยิน ขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้า ไถ จื่อ พระองค์ได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อบกพร่องหลายอย่าง ทางด้านการเมืองลดอำนาจของขุนศึกที่มี

อิทธิพล ด้วยการออกกลอุบายให้ไปใช้ชีวิตส่วนตัวกับครอบครัวในฐานะประชาชนธรรมดา สลับเปลี่ยนตำแหน่งกับขุนนางที่ส่งออกจากเมืองหลวง วิธีการต่าง ๆ นี้ช่วยทำให้รัฐบาล กลางดึงเอาอำนาจที่กระจุกกระจายในสมัยก่อนมารวมกันอยู่ในรัฐบาลส่วนกลาง และ อาจกล่าวได้ว่านโยบายดังกล่าวช่วยทำให้ไม่เกิดปรากฏการณ์ในประวัติศาสตร์จีนที่ว่า “มีการแย่งราชบัลลังก์จากราชการภายในสำนักอีก”

สำหรับวิธีการ “สอบคัดเลือก” นำเอาวิธีการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการที่ ยกเลิกไปในสมัยห้าราชวงศ์มาใช้ปฏิบัติใหม่ มีการขยายขอบเขตออกไปอีก เริ่มจากปีค.ศ. 1065 ให้มีการสอบทุก ๆ 3 ปีแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นแรกให้จังหวัดเป็นผู้จัดสอบ ขั้นที่ 2 ให้รัฐบาลกลางเป็นผู้จัดสอบ และขั้นสุดท้ายให้เป็นหน้าที่ของสำนักราชวังที่จะคัดเลือกผู้ที่มีความสามารถจริง ๆ เพื่อบรรจุในตำแหน่งที่ว่างอยู่ ผู้ที่สอบไม่ผ่านมีโอกาส สอบแก้ตัวใหม่ในครั้งต่อไป ดังนั้นในสมัยสุ่งจึงมีผู้เข้าสอบอายุต่างกันตั้งแต่ 17-70 ปี³³ นอกจากการทดสอบความจำแล้วยังมีการทดสอบความแข็งแกร่งของร่างกายด้วย มีหลักฐานปรากฏว่าบางครั้งมีผู้เสียชีวิตเนื่องจากการสอบ และเพื่อจะให้ได้บุคคลที่มีความสามารถจริง ๆ มีการตรวจตราหลักฐานของผู้เข้าสอบอย่างเคร่งครัด ป้องกันการทุจริต การใช้อิทธิพล และที่สำคัญก็คือการเปิดโอกาสให้กับบุคคลทั่วไป อย่างไรก็ตามได้หมายความว่าในสมัยสุ่งจะไม่มีการซื้อขายตำแหน่งกันเหมือนกับสมัยก่อน ๆ ในศตวรรษที่ 12 มีการตั้งมหาวิทยาลัยแห่งชาติ (National University) ขึ้นเพื่อเตรียมตัวให้แก่นักศึกษาผู้ที่จะเข้าสอบแข่งขัน มีการจัดการสอบปีละ 2 ครั้ง คือในฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง ด้วยการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ในราชสำนักสุ่งมีนักปราชญ์เข้าไปรับราชการมากเป็นประวัติ การณ์

นโยบายการทหาร

อาจแบ่งออกได้เป็น 2 กรณี กับศัตรูทางเหนือ นโยบายเป็นแบบตั้งรับมากกว่า รุกราน ทั้งนี้เนื่องจากทางเหนือกองกำลังของพวกกิตานยังมีอำนาจอยู่ และก็ด้วยอำนาจ ทหารของพวกกิตาน และพวกเซี่ย จึงยอมส่งเครื่องราชบรรณาการไปให้ประมาณ ปีละ 2 % ของงบประมาณทั้งหมด³⁴ เพื่อไม่ให้พวกนี้มารบกวน ในทางตรงกันข้ามทาง ตอนใต้ใช้นโยบายรุกรานด้วยความช่วยเหลือจากพวกกุตตี (Gentry) ที่ต้องการผลประโยชน์

ร่วมกับพวกพ่อค้าในการขยายขอบเขตการค้ากับพวกสฺง ประกอบกับดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าในรัฐทั้ง “สิบแคว้น” ความเจริญจะมีเฉพาะทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมยกเว้นทางการทหาร จึงเป็นการง่ายแก่พวกสฺงที่จะปราบรัฐต่าง ๆ ในเวลาอันรวดเร็วและยังสามารถแผ่ขยายอาณาเขตลงไปยังเวียดนามเหนือ (Annam) ด้วย

เศรษฐกิจ

ช่วงระยะเวลา 100 ปีแรก ด้วยระบบชลประทานที่ก้าวหน้า มีการสำรวจที่ดินที่ว่างเปล่ามาใช้ทำประโยชน์ ตลอดจนการค้าขายผูกขาด ทำให้จีนในปีค.ศ.1021 ได้รับการยกย่องว่า “เป็นยุคที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าราชวงศ์ใด ๆ ก่อนหน้านั้น” แต่หลังจากที่กล่าวนี้ เศรษฐกิจเริ่มตกต่ำลง ทั้งนี้มีสาเหตุมาจาก การเพิ่มจำนวนของประชากรอย่างรวดเร็ว ไม่ทันกับอัตราส่วนการเพิ่มของผลผลิต³⁵ ความล้มเหลวของราชวงศ์สฺง ต่อบรรดาเจ้าของที่ดินที่สืบเนื่องมาแต่ปลายสมัยราชวงศ์ยังมีการเก็บภาษีด้วยวิธีใหม่ โดยเอาแนวเดิมจากราชวงศ์ถังมาใช้ (โดยเปลี่ยนจากการเก็บเป็นรายบุคคลมาเก็บตามลักษณะและสภาพของที่ดิน) ทำให้ฐานะของชาวนาที่เดิมมีรายได้ไม่สมดุลกับรายจ่ายยิ่งยากจนมากขึ้น และในทำนองเดียวกันทำให้เจ้าของที่ดินมีโอกาสกว้านที่ดินไปเป็นของตนได้ง่าย อีกสาเหตุหนึ่งก็คือค่าใช้จ่ายในเรื่อง “เครื่องราชบรรณาการ” ต่อชาวเผ่าทางเหนือ มีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและโดยสม่ำเสมอเช่นเครื่องราชบรรณาการที่จ่ายให้แก่พวกกิตาน ในปีค.ศ.1004 เป็นจำนวน 3 แสนหน่วย มาในปีค.ศ.1042 ต้องเพิ่มอีก 2 แสนหน่วยเป็นต้น อีกทั้งยังมีค่าใช้จ่ายในด้านการทหารเพิ่มขึ้นถึงแม้ว่าราชวงศ์สฺงจะใช้นโยบายทางการทูตมากกว่า แต่จากความคิดของ ไถ จื่อ ที่ต้องการจะกำจัดนักการเมืองทหารในส่วนภูมิภาค ทำให้เกิดมีกองทัพรับจ้างขึ้นมาแทนที่ นอกจากนี้ “กองอาสารักษาดินแดน” (Militia) ที่เสียค่าใช้จ่ายเล็กน้อยก็ยกเลิกไปแล้วไปก่อนหน้านั้น ในเมืองหลวงของรัฐบาลก็ต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายตลอดจนค่าเลี้ยงดู ให้แก่นายทหารอาวุโสของกองทัพ ด้วยค่าใช้จ่ายดังกล่าวประมาณว่าปีค.ศ. 1038 ใช้เพียง 25 % แต่ในปีค.ศ. 1041 ใช้ถึง 80 % ของงบประมาณทั้งหมด อัตราการเพิ่มขึ้นนี้ถึงแม้จะมีการโต้เถียงได้ แต่ตัวเลขก็อาจจะแสดงให้เห็นถึงการเพิ่มได้ไม่มากนัก

สาเหตุประการสุดท้ายก็คือ ค่าใช้จ่ายให้ข้าราชการพลเรือนที่เพิ่มจำนวนจากการเปลี่ยนแปลงแก้ไขการสอบคัดเลือก และค่าจ้างที่สูงขึ้น การ “ไม่จ่าย” เงินค่าจ้างไม่เพียงแต่ทำให้บรรดาข้าราชการเท่านั้นเกิดความรู้สึกไม่ดี ยังสนับสนุนให้ใช้ตำแหน่งไปในทางที่ผิด

การปฏิรูปของ หวาง อัน ซื่อ (ค.ศ.1021-1086)

ก่อนที่เหตุการณ์จะเลวร้ายถึงกับมีการจลาจลเกิดขึ้น ในปีค.ศ.1069 จักรพรรดิเซิน ชุง (ค.ศ.1067-1085) แต่งตั้งที่ปรึกษาผู้หนึ่งคือ หวาง อัน ซื่อ ให้มาทำการแก้ไข⁶⁶ เริ่มทางด้านเศรษฐกิจก่อนโดย

1. ให้รัฐบาลผูกขาดสินค้าราคาสูงจากภูมิภาคหนึ่งไปขายยังอีกภูมิภาคหนึ่งในราคาแพง เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าในตลาดและเป็นการหาผลกำไรให้แก่รัฐบาล
2. ให้เงินกู้โดยคิดดอกเบี้ยในราคาต่ำ แก่ชาวนา และอุตสาหกรรมย่อย ๆ เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ และในทางสังคมช่วยให้ชาวนาสามารถเสียภาษีแก่รัฐได้
3. จัดระบบภาษีใหม่โดยคำนวณจากที่ดินทำกินตามสภาพของที่ดิน ไม่ยกเว้น แม้แต่พวกเจ้าของที่ดินที่มีอิทธิพล

ในด้านการทหาร

1. นำเอาระบบ “อาสาสมัคร” (Militia) กลับมาใช้โดยให้เสียค่าใช้จ่ายเอง
2. สร้างกองทัพม้าขึ้น (สมัยสูง สาเหตุที่พ่ายแพ้ต่อกลุ่มชนทางตอนเหนือเพราะขาดแคลนม้า) โดยรัฐบาลจะจัดม้าให้ประชาชนเป็นผู้ดูแลเลี้ยงดู โดยตอบแทนการออกรบในกองทัพม้าเมื่อเกิดสงคราม

นโยบายการปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจ และการทหารของหวาง อัน ซื่อ นำความมั่งคั่งกลับคืนมาสู่ราชวงศ์ เป็นที่ชื่นชอบของผู้ที่ได้รับประโยชน์โดยเฉพาะชาวนาและผู้ยากไร้ทั้งหลาย ในทางตรงกันข้าม ได้รับการต่อต้านจากพวกเจ้าของที่ดิน ตลอดจนพ่อค้าผู้เสียประโยชน์ นอกจากนี้แผนการปฏิรูปไม่ได้จำกัดทางด้านเศรษฐกิจและการทหารเท่านั้น ยังโจมตีระบบ “การสอบคัดเลือก” โดยให้ยกเลิกตำราเก่า ๆ และหันมาสนใจปัญหาเฉพาะหน้า และให้จัดตั้งโรงเรียนรัฐบาลขึ้นแข่งกับโรงเรียนเอกชน ด้วยเหตุ

นี่เองในปีค.ศ.1076 หวาง อัน ซื่อ ถูกปลดออกจากตำแหน่ง และเมื่อจักรวรรดิ เซิน ซุงสิ้นพระชนม์ โครงการทั้งหมด ก็ถูกยกเลิกไป

ความเจริญของสังเหนือ

ถ้าไม่นับความเจริญทางด้านปรัชญา ที่เกิดขึ้นในสมัยของขงจื้อ ในสมัยสังเหนือเป็นยุคที่สาขาวิชาปรัชญาเจริญมากที่สุด อันเป็นผลเนื่องมาจากความเจริญทางด้านการศึกษา การพิมพ์ ฯลฯ เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ปลายสมัยราชวงศ์ถัง และมาเจริญในสมัยสัง ได้แก่หลักปรัชญาของพวกเขา “ขงจื้อใหม่” (Neo-Confucianism) ซึ่งเกิดมาจากการเป็นการปฏิบัติต่อ “ของต่างชาติ” ที่เข้ามาแพร่หลายในจีน ตลอดจนความล้มเหลวของศาสนาพุทธ แผนการปฏิรูปของหวาง อัน ซื่อ และอิทธิพลเก่าแก่ของความคิดทางการเมืองของจีน บุคคลในสำนักนี้ก็มียุคอย่างเช่น เซง เฮา (ค.ศ.1032-1085) เซง อี้ (ค.ศ. 1033-1107) ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในฐานะผู้เก็บรวบรวมแนวความคิดของนักปรัชญาในสกุลเดียวกันไว้อย่างเป็นระเบียบได้แก่ ชู ลี (ค.ศ.1130-1200) ในความสำคัญของสำนัก “ขงจื้อใหม่” ได้แก่ความพยายามที่จะอธิบายความหมายของคำว่า “ชั่วร้าย” ที่เกิดขึ้นในสังคม

กล่าวโดยสรุปนักปรัชญาในสำนักนี้เชื่อว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติคืออยู่แล้ว แต่การที่จะแสดงออกมาเป็นรูปร่างโดยความคิดของมนุษย์นั้น จำเป็นต้องอาศัยการศึกษา เพื่อขัดเกลา เพราะความคิดนั้นโดยปกติจะถูกปิดบังโดยของบางสิ่งบางอย่าง แต่อย่างไรก็ดี การเข้าถึงทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเองถ้าเป็นไปได้ จะดีที่สุด³⁷

ในสำนักของหวาง อัน ซื่อ เองก็ตั้งหลักปรัชญาของตนขึ้นมา ภูมิหลังที่มาจากครอบครัวที่ยากจน หลักปรัชญาของหวาง อัน ซื่อ มีหลักการช่วยชนชั้นที่ยากจน เขาเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาควบคุมการค้าขายบางอย่าง แทนการปล่อยให้ทำโดยเสรี นอกจากนี้ยังโจมตีตำราดั้งเดิมที่ขัดกับผลประโยชน์ของตน

ทางด้านวรรณคดี ผลงานในสมัยนี้เน้นความสำคัญของปัจจุบันมากขึ้น ยังคงความสละสลวยของลักษณะงานเอาไว้ ทำให้งานมีชีวิตชีวามากขึ้น นักกลอนที่มีชื่อเสียง ก็มีอย่างเช่น ซือ มา กวง (ค.ศ.1019-1086) บุคคลผู้นี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักประวัติศาสตร์คนสำคัญของจีนด้วย และเขา ยุง (ค.ศ.1011-1077) มีการบันทึกข้อความ

สั้น ๆ ในแขนงวิชาการต่าง ๆ อย่างเช่น ทางการเมือง ทางศิลปะ ทางวรรณคดี ทางโบราณคดี ฯลฯ บันทึกเหล่านี้ให้ประโยชน์และให้ความรู้แก่บุคคลรุ่นหลังในด้านวัฒนธรรมของอาณาจักรต่าง ๆ ในสมัยเดียวกันนั้น ซึ่งก็มีเรื่องของพวกมองโกล พวกเตอร์กีสถาน และชาวจีนทางตอนใต้ ฯลฯ

นอกจากนี้ก็มีผลงานทางด้านจิตรกรรม อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ สำนักแรกได้แก่สำนักที่มีชื่อว่า “สำนักเหนือ” ผลงานออกมาในด้านความเป็นจริง และให้ความสำคัญกับรายละเอียดของรูปภาพ จิตรกร ผู้มีชื่อในสำนักนี้ได้แก่ หลี่ ลุง เมียง (ประมาณค.ศ.1040-1106) ส่วน “สำนักใต้” ผลงานตรงกันข้ามกับสำนักแรก สำนักนี้ให้ความสำคัญกับอารมณ์มากกว่าความเป็นจริง ไหม เพย (ประมาณค.ศ.1051-1107) มา หยวน (ประมาณค.ศ.1190-1224) เป็นผู้มีชื่อเสียงในกลุ่มที่ 2 นี้

“เครื่องลายครามสีเขียว” (Green Porcelain หรือ Celadon) เป็นผลงานที่มีชื่อเสียงอีกอย่างหนึ่งของลุ่มเหนือ กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญในสมัยราชวงศ์ต่อมา **ซ่งใต้** (ค.ศ.1127-1279)

นโยบายทางการทูตและเครื่องราชบรรณาการที่ส่งไปให้แก่เผ่าต่าง ๆ ทางภาคเหนือทำให้จีนมีโอกาสจัดการเหตุการณ์ภายในให้เรียบร้อยได้ ถึงแม้จะมีการกบฏ การจลาจลของชาวนาเกิดขึ้นเป็นบางครั้งคราว ก็ไม่ถึงกับทำให้ “มีผู้ได้รับอาณัติจากสวรรค์” ล้มไปอย่างรวดเร็ว แต่ถึงอย่างไรก็ตามความล้มเหลวอันเกิดจากการปฏิรูปของ หวาง ฮัน ชื่อ ความฟุ่มเฟือยภายในราชสำนักที่ดำเนินติดต่อกัน มาในสมัยของจักรวรรดิ เกา ซุง (ค.ศ. 1127-1162) ที่ทรงใช้เงินทองเป็นจำนวนมากในการสร้างปราสาทราชวัง สถานที่พักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้เกิดประโยชน์อะไรแก่ส่วนรวมประกอบกับการรุกรานจากชนเผ่าภายนอก³⁸ ทำให้ราชวงศ์ซ่งที่ปกครองจีนมาเกือบ 200 ปี สูญสิ้นอำนาจไปอย่างรวดเร็ว ผู้ที่เหลืออยู่หลบหนีลงใต้และสถาปนาราชวงศ์ซ่งขึ้นใหม่และเพื่อให้แตกต่างจากราชวงศ์เดิม ราชวงศ์ใหม่จึงเป็นที่รู้จักกันว่า “ราชวงศ์ซ่งใต้”

ความพร้อมของอาณาจักรทางใต้

อาณาจักรใหม่ของจีนทางตอนใต้³⁹ แม้ว่าจะมีอาณาเขตกว้างขวางน้อยกว่าอาณาจักรที่ต้องเสียไปให้แก่พวกเจอเชน แต่ก็เป็นที่ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ทั้งทางด้านทรัพยากร

และเป็นที่รวมของบรรดาผู้ดีทั้งที่มีภูมิสำเนาอยู่และพวกที่อพยพหนีพวกเจอเซิน ความเจริญแต่เดิมในสมัยสังเหนือจึงมีการสืบทอดต่อไปอย่างเช่น การค้าขายกับต่างประเทศ ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นยุคที่มีความเจริญอย่างสูงที่สุดทั่วเอเชีย เปอร์เซีย และแอฟริกา มีเงินตราของจีนแพร่หลายอยู่ทั่วไป ตามเมืองท่าใหญ่ ๆ ก็มีเรือสินค้าของจีนไปติดต่อค้าขายด้วย ส่งเสริมการผลิตเงินตราที่ทำด้วยกระดาษออกใช้แทนเงินเหรียญเพื่อให้ทันต่อการตื่นตัวทางด้านการค้าสินค้าออกที่สำคัญได้แก่ เครื่องลายคราม สิ่งพิมพ์ ภาพวาด ผ้าไหม และเงินเหรียญของจีนเองได้รับความนิยมทั่วเอเชีย โดยเฉพาะในญี่ปุ่น นอกจากนี้ก็มีสินค้าจำพวกแร่ต่าง ๆ อย่างเช่น ทอง ดีบุก เงินและตะกั่ว เป็นต้น

เหตุเพราะความเจริญทางด้านการค้าทำให้มีเมืองน้อยใหญ่เกิดขึ้น เป็นผลทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมของชาวจีนดีขึ้น ประชาชนจะนิยมมาอาศัยอยู่ในเมืองแทนการอยู่ตามชนบทในที่ดินของตนเช่นเดียวกับผู้ดีเจ้าของที่ดินทั้งหลาย เมืองจึงเป็นศูนย์กลางของความเจริญแทนที่สังคมชนบทชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองในสมัยนี้เต็มไปด้วยความฟุ่มเฟือยและเป็นอิสระ ไม่มีกำแพงล้อมรอบเมืองอีกต่อไป สถานพักผ่อนหย่อนใจกลายเป็นศูนย์กลางของทุก ๆ อย่างในสังคม แต่สำหรับสตรีในสังคมไม่ได้รับการยกย่องมากไปกว่าที่มีอยู่ในคำสั่งสอนของขงจื้อ ยิ่งไปกว่านั้นในสมัยนี้สตรีมีฐานะเป็นเครื่องเล่นของบุรุษเพศมากกว่าเดิม มีการนำเอาการ "มัดเท้า"⁴⁰ (Foot Binding) ซึ่งแต่เดิมกันนิยมในหมู่สตรีชั้นสูง มาใช้ด้วยเหตุผลที่ว่า ถ้าจะเป็นผู้ดีในสังคมควรมีเท้าเล็ก จากการมัดเท้าทำให้สตรีผู้นั้น ดูคล้ายเป็นอำมาตย์เดินไม่ได้ ไม่อาจประกอบอาชีพได้ด้วยตัวของตัวเอง จำเป็นต้องพึ่งพารบรุษเป็นต้น

ความสัมพันธ์ของราชวงศ์ซ่งใต้ (ค.ศ.1127-1279)

ความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์จีนของพวกเจอเซินกับราชวงศ์ซ่งใต้ ไม่ได้ อยู่ในบรรยากาศที่ดีนัก ถึงแม้จะมีการทำสนธิสัญญาสงบศึก ยอมรับความเป็นเอกราชของจีน (ปีค.ศ.1165) สงครามระหว่างราชวงศ์ทั้ง 2 ฝ่ายยังคงดำเนินไป แต่ไม่รุนแรงพอที่จะทำให้ราชวงศ์ซ่งใต้เสื่อมลงไปได้ สงครามนอกจากจะทำลายเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ยังเป็นการขับไล่ชาวจีนเดินทางอพยพหลบหนีภัยอันตรายมาทางใต้มากขึ้น รัฐบาลซึ่งถูกควบคุมอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจจากพวกเจ้าของที่ดิน ไม่อาจ

ให้ความช่วยเหลือหาที่ดินทำมาหากินให้แก่ชาวจีนผู้อพยพเหล่านั้นได้ และเมื่อทำการปฏิรูปที่ดิน⁴¹ซึ่งเหมือนกับที่เคยใช้มาแล้วในสมัยสุ่งเหนือ นอกจากจะไม่สำเร็จผู้เสียประโยชน์ยังพากันไปให้ความสนับสนุนพวกมองโกลโดยหวังว่าจะใช้กำลังของพวกมองโกลเป็นฐานรองรับอำนาจของตนต่อต้านกับแผนการปฏิรูปดังกล่าวการเข้ามาบูรณารณจีนของพวกมองโกลมิได้มีความแตกต่างไปกว่าในสมัยที่พวกเจอเซินเข้ามาบูรณารณจีนในศตวรรษที่ 12 หลังจากที่ยึดอาณาจักรเจีย ต่อมาได้ครอบครองอาณาจักรจีนจากการร่วมมือกับจีนเข้าทำลายราชวงศ์สุ่งได้เอง และจากการรบในปีค.ศ.1273 และปีค.ศ.1276 ที่จีนพ่ายแพ้อย่างยับเยิน พวกมองโกลก็สามารถยึดเมืองหลวงของราชวงศ์สุ่งได้ไว้ได้ อีก 3 ปี ต่อมาก็ได้สถาปนาราชวงศ์หยวนขึ้นปกครองจีนต่อไป

ราชวงศ์หยวน (ค.ศ.1279-1368)

นับแต่ปีค.ศ.1279-1368 เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ประเทศจีนทั้งประเทศตกอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ต่างชาติแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ความเป็นต่างชาติของชาวมองโกลจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมของจีนอย่างใหญ่หลวง โดยส่วนรวมจีนยังคงเป็นจีนอยู่ทั้งนี้เพราะว่า ก่อนที่ชาวมองโกลจะเข้ามามีอำนาจได้รับเอาวัฒนธรรมของจีนไว้ซึ่งมีแพร่หลายอยู่ก่อนแล้วในหมู่พวกตน การเข้ามาในครั้งนี้จึงไม่แตกต่างไปกว่าราชวงศ์ก่อน ๆ ของจีนเองขึ้นมาทีปกครองประเทศจีนในส่วนรวม

ชาวเผ่ามองโกลที่ลงมาปกครองจีนในศตวรรษที่ 13 ประกอบด้วยเผ่าต่าง ๆ อย่างเช่นพวกตาดาร์ พวกเตอร์ก และพวกมองโกลเอง ชนเผ่าพวกนี้เป็นนักรบบนหลังม้าที่มีความชำนาญและดุร้าย ประกอบอาชีพด้วยการเลี้ยงสัตว์ (ม้าและแกะ) อยู่ในบริเวณที่เป็นประเทศมองโกเลียในปัจจุบัน เริ่มมีบทบาทขึ้นมาในศตวรรษที่ 12 โดยหัวหน้าชาวมองโกลคนหนึ่งชื่อ กาบูล ข่าน (Khabul Khan) ทำการปราบปรามชนเผ่าต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรวบรวมเผ่าเล็กเผ่าน้อยให้เป็นเผ่าเดียวกัน งานของกาบูล ข่านมาสำเร็จในสมัยของ เจงกิสข่านโดยได้ดินแดนของพวกซีเจีย (Hsi Hsia) พวกจีนหรือ พวกเจอเซิน เหลียวตะวันออก และเอเซียกลางตามลำดับ และด้วยความสามารถของโอกไกโด (ค.ศ. 1229-1241 บุตรชายของเจงกิสข่าน) มังกู (ค.ศ.1251-1259 หลานชาย) และกุบไลข่าน (ค.ศ.1260-1294) อาณาจักรของชาวมองโกลที่เริ่มต้นจากดินแดนเล็ก ก็มีขนาดกว้าง

ใหญ่ไพศาลนับได้จากฝั่งตะวันออกของจีนไปจรดทะเลดำ มองโกเลียทางเหนือ และ เวียดนามทางใต้

สถาบันของจีนในสมัยมองโกล

ด้วยความจริงที่ว่า “จีนไม่อาจถูกปกครองได้ด้วยวิธีเดียวกับการขยายอาณาเขต” (The Empire has been conquered on horseback, but it cannot be governed on horseback) ประกอบกับความเลื่อมใสของกุบไลข่าน หรือจักรพรรดิ ชื่อ จื่อเองในลัทธิขงจื้อพระองค์ได้นำเอา “วิธีการสอบคัดเลือก” เข้ามาใช้ในการจัดหาตัวบุคคลเข้ารับราชการ แต่อย่างไรก็ดี ตำแหน่งที่มีการสอบเข้ามามีจะเป็นตำแหน่งที่ไม่สำคัญ ตำแหน่งสำคัญ ๆ จะถูกสงวนไว้ให้แก่ชาวมองโกลและชนเชื้อชาติอื่น ซึ่งได้แก่ชนเผ่าต่าง ๆ และแม้แต่ชาวยุโรปเอง

รูปแบบการปกครองของมองโกลคล้ายกับการตั้งชื่อราชวงศ์ที่เลียนแบบมาจากชาวจีน นำเอารูปแบบที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่งมาใช้ สถาบันที่สูงที่สุดได้แก่จักรพรรดิ รองลงมาได้แก่หน่วยปกครอง ฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน และฝ่ายที่ปรึกษา โดยปกติหัวหน้าฝ่ายพลเรือนจะเป็นนายกรัฐมนตรีที่ควบคุมการบริหารงานของคณะรัฐมนตรีทั้ง 6 นายอีกทอดหนึ่ง

ในรัฐบาลส่วนภูมิภาค ได้แบ่งดินแดนออกเป็น 12 จังหวัดด้วยกัน ให้ขึ้นโดยตรงต่อ “หัวหน้ารัฐบาล” (จุงซู) วิธีการนี้นอกจากจะเป็นครั้งแรกที่ทำให้รัฐบาลกลางมีอำนาจสั่งการโดยตรงต่อรัฐบาลส่วนภูมิภาคแล้ว ยังถือว่าเป็นการทำให้รูปการปกครองของจีนสมบูรณ์และทันสมัยขึ้นกว่าเดิมอีกด้วย

ทางด้านเศรษฐกิจ อาชีพการเลี้ยงสัตว์ของชาวมองโกลได้เปลี่ยนไป ทั้งนี้จากคำแนะนำของที่ปรึกษาคนหนึ่งซึ่งเสนอขึ้นหลังจากที่ได้ยินคำกล่าวของที่ปรึกษาอีกผู้หนึ่งซึ่งเสนอให้กุบไลข่าน “สังหารชาวจีนให้หมดเพื่อจะได้ใช้ที่ดินมาเลี้ยงสัตว์”⁴² เยลูเสนอให้กุบไลข่าน สร้างระบบผูกขาดขึ้นในสินค้าที่สำคัญ ๆ อย่างเช่น เกลือ เหล้า เหล็ก และใบชา เก็บภาษีจากพ่อค้า จากที่ดิน ซึ่งได้รับการเห็นด้วยจากกุบไลข่าน

ในยุคนี้ ด้วยคำปรึกษาดังกล่าวประกอบกับที่ดินของ “ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน” ที่เชื่อเชิญให้มองโกลเข้ามาบูรณาการจีน ไม่ได้ถูกริบไปยกเว้นแต่ตำแหน่งทางการเมือง ภาษี

ที่ดิน และแรงงานถูกนำมาใช้อีก ความสงบเรียบร้อยภายในประเทศก็มีส่วนช่วยให้กิจการค้าขายทั้งภายในและภายนอกประเทศกลับคึกคัก ภาษีที่ได้จากการค้ามีจำนวนมากขึ้น เงินตรากระดาษที่เพิ่มขึ้นในสมัยสุ่งทำให้เกิดความสะดวกในทางเศรษฐกิจเมืองหลวงใหม่ (ปักกิ่ง) ก็มีส่วนช่วยให้มีการค้าติดต่อระหว่างเหนือกับใต้ ทั้งทางบกและทางน้ำ มีการขุดคลองเชื่อมคลองใหญ่ (Grand Canal) รวมทั้งถนนที่เชื่อมเมืองต่าง ๆ กับเมืองหลวงอีกมากมาย

ทางด้านสังคม เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของชาวตะวันออกที่ได้มีการแบ่งชนชั้นประชากรในสังคมออก ทั้งนี้เป็นเพราะความจำเป็นและความจริงที่ชาวมองโกลมองเห็นถึงจำนวนความแตกต่างกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ความเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคม ทำให้ชาวมองโกลสร้างหลักเกณฑ์ขึ้นมาใช้ในการปกครอง มองโกลแบ่งแยกประชาชนออกเป็น 4 ชนชั้นด้วยกัน แต่ละชนชั้นก็มีสิทธิและหน้าที่แตกต่างกันไป ชั้นแรกได้แก่ชาวมองโกลเอง เป็นนักการปกครองและนักการทหาร รองลงมาได้แก่พวกที่ไม่ใช่ทั้งชาวมองโกลและชาวจีน แต่เป็นชาวเผ่าอื่น ๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจีนอย่างเช่นพวก อีกูร์ เป็นต้น พวกนี้ส่วนมากเข้ามาช่วยชาวมองโกลปกครองในฐานะที่ปรึกษา ฯลฯ พวกที่ 3 ได้แก่ชาวจีนที่มีภูมิสำเนาอยู่ทางภาคเหนือและเคยถูกพวกจีนปกครองมาก่อน พวกสุดท้ายที่มีฐานะต่ำที่สุดและมีจำนวนมากที่สุดในสังคมได้แก่ชาวจีนที่มีภูมิสำเนาอยู่ทางใต้ ส่วนมากได้แก่ปัญญาชน

การติดต่อกับตะวันตก

เริ่มมีการติดต่อกับยุโรปอย่างจริงจังขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากความปลอดภัยในการเดินทางติดต่อกันและการครอบครองดินแดนที่กว้างใหญ่ไพศาลของพวกมองโกล ทำให้ภัยจากชนเผ่าต่าง ๆ หดลงไปด้วย อีกทั้งความต้องการที่ตรงกันระหว่างยุโรปตะวันตกกับผู้นำมองโกลที่จะต่อต้านอิทธิพลของพวกมุสลิม

การเดินทางติดต่อกันของ 2 อาณาจักรดังกล่าว มีทั้งทางบกและทางทะเล ทางบกมีจุดเริ่มต้นจากทางตอนใต้ของประเทศรัสเซีย และจากยุโรปตะวันตก ส่วนทางทะเลก็มาทางมหาสมุทรอินเดียผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาขึ้นบกที่เมืองท่าแคว้นตอนทางตอนใต้ของจีน

ผู้มาบุกเบิกในระยะแรกได้แก่บุคคลทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาคริสต์นิกายเนสโตเรียน เป็นที่นิยมกันมากจนถึงกับมีการกล่าวว่า เจงกิสข่าน เองก็เป็นผู้หนึ่งที่มีความเลื่อมใสในศาสนาด้วย มาติดต่อกันมากในสมัยที่ยุโรปตะวันตกทำสงครามปราบพวกนอกรีตภายหลังจากสงครามครูเสด ในขณะที่เดียวกับมองโกลทำการแผ่ขยายอาณาเขตเข้าไปในรัสเซีย ซึ่งยุโรปถือว่ารัสเซียเป็นดินแดนของพวกนอกรีตด้วยจึงได้ร่วมมือกัน มีการส่งราชทูตระหว่าง 2 อาณาจักรนี้ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะไม่มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกัน ในด้านของทางศาสนานับว่าได้ผลสำเร็จอย่างดี สันตปาปาถือโอกาสในช่วงของความสัมพันธ์นี้ ส่งคณะสงฆ์เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในประเทศจีน และด้วยความสามารถของบุคคลเหล่านั้น ในปีค.ศ.1304 สามารถเปลี่ยนใจชาวจีนได้กว่า 6,000 คน อีก 3 ปี ต่อมาตั้งสำนักสังฆราชขึ้นปกครองได้สำเร็จ ศาสนาคริสต์นิกายเนสโตเรียนในจีนเสื่อมลงพร้อม ๆ กับพวกมองโกล มารุ่งเรืองอีกเมื่อชาวยุโรปเข้ามาในจีนในสมัยต่อมา

นอกจากการติดต่อกับทางด้านศาสนาแล้ว ชาวยุโรปที่เข้ามาในประเทศจีนทำประโยชน์ให้แก่ทั้งจีนและยุโรปอีกประการหนึ่งคือ จากผลงานที่เขียนเกี่ยวกับจีนจากบุคคลหลาย ๆ คนด้วยกัน อย่างเช่น หลวงพ่อโอโดริค แห่ง ปอร์เตนัน มาร์โค โปโล และริบบาน โซมา ทำให้ความลึกลับในอาณาจักรทั้ง 2 กระจ่างขึ้น

การขยายอาณาเขต

ความเป็นนักการทหารของชาวมองโกล ถึงแม้ว่าจะปราบปรามดินแดนได้ขอบเขตที่กว้างขวาง⁴³ ก็ยังไม่หยุดยั้ง แต่มีที่น่าน่าสังเกตว่าในการรบแต่ละครั้งจะไม่มีชาวจีนหรือถ้ามีก็น้อยมาก เข้าไปมีส่วนร่วมในกองทัพ แต่ชาวจีนจะเอาใจช่วยให้กองทัพของมองโกลชนะทั้งนี้จากความเป็นชาตินิยมอย่างหนึ่ง และเพื่อเหตุผลทางด้านการค้าขาย เมื่อมองโกลชนะชาวจีนจะได้ขยายตลาดการค้าออกไปหรือทำการรื้อฟื้นกิจการค้าขายที่เคยมีมาก่อนแต่ซบเซาลงไป

การรบที่สำคัญก็มี อย่างเช่นในปีค.ศ.1281 กับญี่ปุ่น แต่ต้องพ่ายแพ้เพราะความไม่เคยชินกับภัยธรรมชาติของเรือของมองโกลต้องเสียหายอย่างย่อยยับ⁴⁴ จากนั้นมองโกลก็ไม่สนใจญี่ปุ่นอีกต่อไป ในปีต่อมารบกับพม่า อันนัม (เวียดนาม) เขมร ชาวในปีค.ศ.1284 และปีค.ศ.1292 ตามลำดับ ก็มีทั้งสำเร็จบ้างและไม่สำเร็จบ้าง

วรรณกรรม

พวกผู้ดีชาวจีน (Gentry) เมื่อถูกกีดกันในการเข้ารับราชการในระดับสูง ๆ ร่วมกับชาวมองโกล ก็หันไปใช้ชีวิตอย่างบุคคลธรรมดาเขียนบทกลอน บทกวี วิธีการเขียนไม่ได้ก้าวหน้าไปกว่าสั่งได้ ผลงานของชาวต่างชาติก็มีเช่นกัน แต่ว่าวิธีการก็เหมือนกับนักกวีชาวจีน ความดีของผลงานไม่ได้อยู่ที่ความไพเราะ แต่อยู่ที่เนื้อหาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับยุโรปและเอเชียกลางในขณะนั้น นอกจากนี้ยังมีการบันทึกเหตุการณ์สำคัญ ๆ ของสมัยราชวงศ์ซ่ง และราชวงศ์หยวน ซึ่งถึงอย่างไรก็ดีวิธีการเขียนได้รับการโจมตีจากชาวจีนว่าเขียนอย่างไม่มีระบบ ในแขนงที่ได้รับการยกย่องมากที่สุดได้แก่ทางด้านการละครและบทละครที่เขียนกันอย่างแพร่หลายเพื่อเอาใจบรรดานักปกครองทั้งหลายที่ชอบดูละคร

งานแกะสลักในสมัยนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศ เช่นรูปปั้นได้รับอิทธิพลมาจากธิเบตโบสถ์วิหารที่มีฐานกว้าง และยอดแหลม ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียและธิเบตรวมกัน นอกจากนี้ก็มีการทอพรหมขึ้นใช้กันในราชสำนักเท่านั้น ยกเว้นการเขียนภาพยังคงรักษาความเป็นจีนอยู่

การประดิษฐ์ตัวอักษร

ชาวมองโกลไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง ที่มีอยู่ก็เป็นภาษาที่ดัดแปลงมาจากพวกอู๋กั๋วที่ไม่อาจใช้เป็นที่สื่อความเข้าใจได้ในอาณาจักรอันกว้างขวาง เพื่อขจัดปัญหานี้ กุบไลข่านได้ตั้งหน่วยงานหนึ่งขึ้นมาเพื่อทำงานนี้โดยเฉพาะ ทั้งนี้ภายใต้การอำนวยการของนักปราชญ์ชาวธิเบต 2 คนด้วยกัน ในปีค.ศ.1269 อาณาจักรของชาวมองโกลมีอักษรขึ้นมาใช้เอง ภาษานี้เป็นภาษาใช้ทางราชการถูกยกเลิกเมื่อเสียบัลลังก์ ไปให้แก่ราชวงศ์หมิงในศตวรรษที่ 14

ความเสื่อมของราชวงศ์หยวน

ตั้งแต่พวกมองโกลเข้ามาปกครองชาวจีนเพราะความเป็นต่างชาติและการแบ่งชนชั้นในสังคมทำให้เกิดมีการจลาจลเกิดขึ้นโดยทั่ว ๆ ไป แต่ว่าสาเหตุที่แท้จริงไม่ใช่แค่เพียงเหตุผล 2 ประการข้างต้นแต่เพียงเท่านั้น ความยากจนเป็นสาเหตุประการสำคัญที่สุดที่ทำให้ราชวงศ์หยวนต้องเสื่อมไปในที่สุดจนถึงกับได้รับการกล่าวถึงว่า “เป็นยุคที่ความยากจนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในที่สุด”⁴⁵

ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว เมื่อชาวมองโกลเข้ามาปกครองจีนนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับพวกผู้ตี
ชาวจีน ซึ่งถูกยึดแต่ตำแหน่งทางการเมืองแต่ยังคงปล่อยให้เป็นเจ้าของที่ดินอยู่ ปัญหา
ก็กลับมาเหมือนปัญหาเดิมที่เคยมีมาแต่ก่อน ผู้ตีเหล่านี้เป็นผู้ที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้อง
เสียภาษีหรือไม่ก็หลีกเลี่ยงการเสียภาษี ไม่เพียงแต่เท่านั้นยังมีผู้ตีเกิดใหม่ในสมัยมอง
โกล ที่ไม่มีสถานภาพแตกต่างไปกว่าผู้ตีเก่า นอกจากผู้ตีทั้ง 2 กลุ่ม ศาสนาและพ่อค้า
ต่างก็มีสิทธิได้รับการยกเว้นเช่นกัน ที่ดินที่พอจะมีอยู่บ้างก็ถูกนำไปใช้ในการเลี้ยงสัตว์
อันเป็นอาชีพหลักของชาวมองโกลตั้งแต่ยังอยู่นอกอาณาจักรจีน ภาระจึงไปตกหนักแก่
ชาวนา มีการนำเอาระบบการเกณฑ์แรงงาน (Corvee) เข้ามาใช้แทนการเสียภาษี ที่สำคัญ
ได้แก่การเกณฑ์แรงงานมาใช้ในการขนส่งข้าวจากทางใต้มายังเมืองหลวงทางตอนเหนือ
ด้วยเหตุนี้ทำให้มีผู้หลบหนีลงมาทางใต้มากขึ้น เหมือนกับที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ซ่ง
เมื่อถูกพวกเจอเซนมารุกราน ทำให้ขาดแรงงานซึ่งก็หมายถึงจำนวนภาษีด้วย

การสร้างปราสาทราชวังซึ่งมีทั้งในจีนเอง (ปักกิ่ง) และในมองโกเลีย ตลอดจน
จนสถานพักผ่อนหย่อนใจ มีส่วนช่วยทำให้ความยากจนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพื่อแก้ไขความเสื่อม
ทางด้านเศรษฐกิจและเพื่อแก้ไขการนำเงินที่เป็นโลหะออกนอกประเทศได้พิมพ์ธนบัตร
ที่ไม่อยู่ในอัตราที่พอเหมาะพอควร ธนบัตรที่พิมพ์ออกมาในไม่ช้าก็หมดค่าในการแลกเปลี่ยน
การจลาจลเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ.1325 ในปี ค.ศ.1329 ตามสถิติ ผู้ดอยอยาก
มีจำนวนถึง 1 ใน 6 ของจำนวนประชาชนทั้งหมด⁴⁶ จุดมุ่งหมายของการจลาจลก็คือการ
โจมตีพวกผู้ตีที่เป็นต้นเหตุของการอดอยาก เหตุการณ์เป็นเช่นนั้นต่อมาอีกถึงปีค.ศ.1351
ทั้งนี้เพราะพวกผู้ตีเหล่านั้นได้ทำการต่อต้านอย่างเข้มแข็ง อย่างเช่น การส่งเงินเข้ามาช่วย
ในกองทัพของรัฐบาล หรือแม้แต่การสร้างกองทัพของตนเองเป็นต้น

อย่างไรก็ดี ในปีค.ศ.1351 เมื่อรัฐบาลเกณฑ์แรงงานมาใช้ในการปรับปรุงแม่น้ำ
เหลืองมีการจลาจลเกิดขึ้นอีก คราวนี้ชาวมองโกลแก้ไขปัญหาด้วยการยินยอมอ่อนข้อให้
ชาวจีนทางตอนใต้มีโอกาสเข้ารับราชการ แต่การนำเอาวิธีการแบ่งชนชั้นมาใช้อีกในสังคม
วิธีหนึ่ง ไม่เป็นที่พอใจโดยทั่วยุ่ไปทำให้ขบวนการจลาจลต่างๆ เปลี่ยนเป้าหมายในการ
จลาจล ไปเป็นการล้มล้างอำนาจของพวกมองโกลด้วย ในปีต่อมา จลาจลเกิดขึ้น และด้วย
การนำเอาพวกผู้ตีมาร่วมทำให้พวกปฏิวัติได้เปรียบชาวมองโกลมากขึ้น

ในปี ค.ศ.1352-1368 ก่อนที่ราชวงศ์หยวนจะเสียดราชบัลลังก์ไปให้แก่ราชวงศ์หมิง 16 ปีนี้ เป็นช่วงของการทำสงครามระหว่างผู้นำ 2 คน ของสมาคมลับ “ดอกบัวขาว” (White Lotus Society สมาคมนี้นับถือโดยเสมอเมื่อมีการปฏิวัติในจีน) ที่ชื่อ กัว ซื่อซิง และ จู หยวน จิ้ง กับกองทัพของพวกมองโกลที่ลี้ภัยมาอาศัยอยู่ในจีนเป็นเวลานาน กองทัพของจู หยวน จิ้ง ยึดเมืองต่างๆ ได้ทีละเมืองจนกระทั่งในที่สุดในปี ค.ศ.1368 ได้ปฎิวัติโดยปราศจากข้อแม้หรือการตอบโต้ใดๆ ทั้งสิ้น กษัตริย์ โดกอนเตมูร์ หลบหนีกลับไปมองโกเลีย ปล่อยให้ จู หยวน จิ้ง ประกาศตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้า ฮัง-วู (ปี ค.ศ.1368-1398) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์หมิง

สาเหตุอีกประการที่อยากจะทำกล่าวถึง ก็คือ ความสามารถส่วนตัวของกบฏโลซานเอง ที่ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วราชอาณาจักรแต่หลังจากสมัยนี้แล้วไม่มีกษัตริย์พระองค์ใดที่มีความสามารถเท่าเทียมโดยเฉพาะกษัตริย์องค์สุดท้ายที่กล่าวไปข้างต้น

อาณาจักรที่ 3 ราชวงศ์หมิง (ค.ศ.1368-1644)

276 ปีที่ราชวงศ์นี้ปกครองประเทศ ถ้าเราจะมองเปรียบเทียบกับโลกทางด้านตะวันตกในขณะเดียวกันที่มีเหตุการณ์สำคัญๆ เกิดขึ้นอย่างเช่น การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ การปฏิรูปทางศาสนา การค้นพบโลกใหม่ๆ ฯลฯ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม แต่ว่าในประเทศจีนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่มีผลกระทบต่อความเป็นไปในสังคมของชาวจีน⁴⁷ แม้ว่าจะเริ่มมีการติดต่อกับประเทศเหล่านั้นบ้างแล้วก็ตาม ด้วยเหตุนี้ทำให้ประเทศจีนในสมัยนี้มีลักษณะเหมือนกับหยุดนิ่งอยู่กับที่ ในขณะที่บรรดายุโรปกำลังก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง จนทำให้จีนที่เคยรุ่งเรืองในอดีต เคยมองดูประเทศเพื่อนบ้านว่าเป็นประเทศที่ป่าเถื่อน ต้องคอยๆ สูญเสียสภาพเช่นนั้น และในที่สุดจีนก็ต้องสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างไปให้แก่ “พวกป่าเถื่อนเหล่านั้น” ในสมัยต่อมา

อย่างไรก็ดี ถ้าเราจะมองภาพอย่างเป็นกลางโดยไม่นำไปเปรียบเทียบกับความเจริญที่เกิดในโลกตะวันตก ราชวงศ์หมิงก็มีความเจริญรุ่งเรืองหลายๆ ด้านด้วยกัน ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์โรสชอร์ที่ว่า “เราไม่อาจนำเอาความเจริญของโลกตะวันตกในขณะนั้นมาเป็นบรรทัดฐาน เปรียบเทียบกับความเจริญที่เกิดขึ้นในประเทศจีน เพราะความเป็นจริงในสมัยราชวงศ์หมิงก็มีความเจริญหลายๆ ด้านเหมือนกัน”⁴⁸